

هنر

ART

صنف ۸

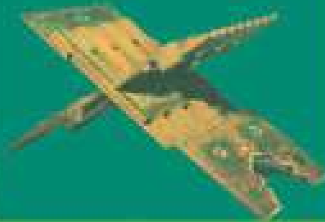
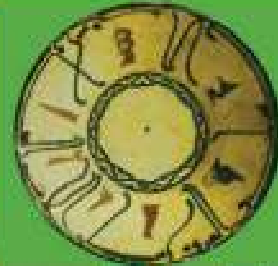

۱۳۹۹ هـ. ش

سرود ملی

دا وطن افغانستـــان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولـو کور دی
د پښـتـون او هــزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېـــواد به تل ځلیږي
په سـینـه کې د آسـیـا به
نوم د حق مــو دی رهبــر

دا عــزت د هــر افغان دی
هر بچی یې قهرمـــان دی
د بــلــوڅـــو د ازبکـــو
د تــرکمنـــو د تــاجکـــو
پــامیــریــان، نــورسـتــانیــان
هــم ایمــاق، هم پشه یان
لکه لمر پر شـنـه آسـمـان
لکـــه زړه وي جـاويـــدان
وایــو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

وزارت معارف

هنر

ART

صنف ۸

سال چاپ: ۱۳۹۸ هـ . ش.

مشخصات کتاب

مضمون: هنر

مؤلفان: گروه مؤلفان کتاب‌های درسی بخش هنر نصاب تعلیمی

ویراستاران: اعضای دیپارتمنت ویراستاری و ایدیت زبان دری

صنف: هشتم

زبان متن: دری

انکشاف دهنده: ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تالیف کتب درسی

ناشر: ریاست ارتباط و آگاهی عامهٔ وزارت معارف

سال چاپ: ۱۳۹۸ هجری شمسی

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

پیام وزیر معارف

اقرأ باسم ربک

سپاس و حمد بیکران آفریدگار یکتایی را که بر ما هستی بخشید و ما را از نعمت بزرگ خواندن و نوشتن برخوردار ساخت، و درود بی‌پایان بر رسول خاتم- حضرت محمد مصطفی ﷺ که نخستین پیام الهی بر ایشان «خواندن» است.

چنانچه بر همه‌گان هویداست، سال ۱۳۹۷ خورشیدی، به نام سال معارف مسمی گردید. بدین ملحوظ نظام تعلیم و تربیت در کشور عزیز ما شاهد تحولات و تغییرات بنیادینی در عرصه‌های مختلف خواهد بود؛ معلم، متعلم، کتاب، مکتب، اداره و شوراهای والدین، از عناصر شش‌گانه و اساسی نظام معارف افغانستان به شمار می‌روند که در توسعه و انکشاف آموزش و پرورش کشور نقش مهمی را ایفا می‌نمایند. در چنین برهه سرنوشت‌ساز، رهبری و خانوادهٔ بزرگ معارف افغانستان، متعهد به ایجاد تحول بنیادی در روند رشد و توسعه نظام معاصر تعلیم و تربیت کشور می‌باشد.

از همین‌رو، اصلاح و انکشاف نصاب تعلیمی از اولویت‌های مهم وزارت معارف پنداشته می‌شود. در همین راستا، توجه به کیفیت، محتوا و فرایند توزیع کتاب‌های درسی در مکاتب، مدارس و سایر نهادهای تعلیمی دولتی و خصوصی در صدر برنامه‌های وزارت معارف قرار دارد. ما باور داریم، بدون داشتن کتاب درسی باکیفیت، به اهداف پایدار تعلیمی در کشور دست نخواهیم یافت.

برای دستیابی به اهداف ذکرشده و نیل به یک نظام آموزشی کارآمد، از آموزگاران و مدرسان دلسوز و مدیران فرهیخته به‌عنوان تربیت کننده‌گان نسل آینده، در سراسر کشور احترامانه تقاضا می‌گردد تا در روند آموزش این کتاب درسی و انتقال محتوای آن به فرزندان عزیز ما، از هر نوع تلاشی دریغ نورزیده و در تربیت و پرورش نسل فعال و آگاه با ارزش‌های دینی، ملی و تفکر انتقادی بکوشند. هر روز علاوه بر تجدید تعهد و حس مسؤولیت پذیری، با این نیت تدریس راآغاز کنند، که در آیندهٔ نزدیک شاگردان عزیز، شهروندان مؤثر، متمدن و معماران افغانستان توسعه یافته و شکوفا خواهند شد.

همچنین از دانش آموزان خوب و دوست داشتنی به مثابه ارزشمندترین سرمایه‌های فردای کشور می‌خواهم تا از فرصت‌ها غافل نبوده و در کمال ادب، احترام و البته کنجکاوی علمی از درس معلمان گرامی استفادهٔ بهتر کنند و خوشه چین دانش و علم استادان گرامی خود باشند.

در پایان، از تمام کارشناسان آموزشی، دانشمندان تعلیم و تربیت و همکاران فنی بخش نصاب تعلیمی کشور که در تهیه و تدوین این کتاب درسی مجدانه شبانه روز تلاش نمودند، ابراز قدردانی کرده و از بارگاه الهی برای آن‌ها در این راه مقدس و انسان‌ساز موفقیت استدعا دارم.

با آرزوی دستیابی به یک نظام معارف معیاری و توسعه یافته، و نیل به یک افغانستان آباد و مترقی دارای شهروندان آزاد، آگاه و مرفه.

دکتور محمد میرویس بلخی

وزیر معارف

فهرست

	عنوان	صفحه
۱۲	کاپی از (بسم الله الرحمن الرحیم)	۳۱
۱۳	آشنایی با معماری اسلامی	۳۳
۱٤	ساختن یک بنای اسلامی (پل)	۳۷
۱٥	آشنایی با هنرهای اسلامی	۳۹
۱٦	ساختن قلمدانی گلی	٤۳
۱۷	آشنایی با مینیاتور	٤٥
۱۸	ساختن رحل قرآن‌کریم	٤۷
۱۹	آشنایی با هنرمندان افغانی	٤۹
۲۰	آشنایی با هنرهای افغانی	٥۱
	آشنایی با موزیم‌های ملی افغانستان	٥٤
	فهرست منابع	٥٥

درس

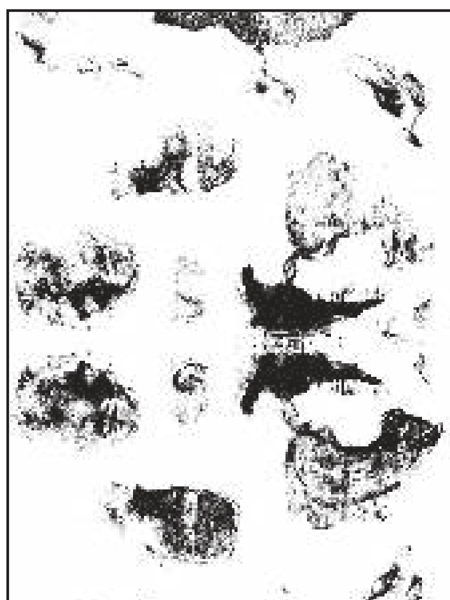
نقاشی با لکه‌های سیاهی

آیا تا به حال در بین ابرهای آسمان، شکل آشنایی پیداکرده‌اید؟

چند قطره جوهر را در وسط صفحهٔ کاغذ بگذارید. صفحهٔ کاغذ خود را قات کنید و با دست خود کاغذ قات شده را فشار دهید. سپس کاغذ را باز کنید. به نقشی که اتفاقی به وجود آمده توجه کنید. صفحهٔ کاغذ را از همه جهات نگاه کنید تا شکل آشنایی در میان نقش‌های ایجاد شده پیدا کنید. پس از این که نقش‌های جوهر خشک شد، با اضافه کردن خطوط مناسب، شکلی را که از میان نقش‌های اتفاقی پیدا کرده‌اید، تکمیل کنید و آن را به دیگران

(تصویر ۱) هر لکهٔ سیاهی که روی کاغذ می‌گذارید کاغذ را قات کنید تا شبیه‌آن‌درقسمت دیگر کاغذ ایجاد شود.

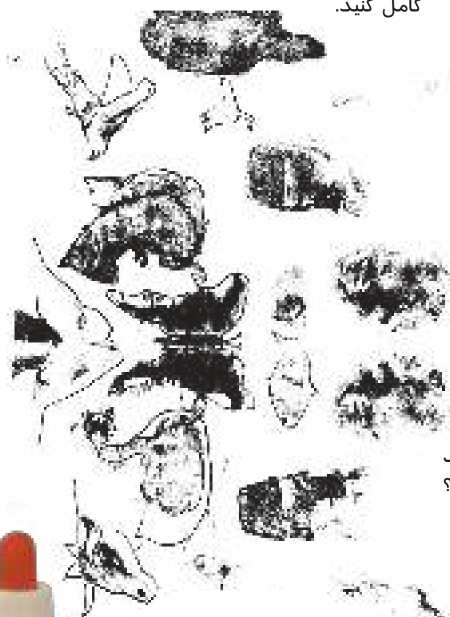

(تصویر ۲) صفحهٔ کاغذ را با لکه‌های سیاهی پر کنید و منتظر بمانید تا خشک شوند و با آن‌ها توسط پنسل شکل‌های دلخواه بسازید.

(تصویر ۳) کاغذ را از همه جهات بچرخانید و ببینید هر یک از لکه‌ها شبیه چه شکلی است و با پنسل آن‌ها را کامل کنید.

نشان بدهید. باز هم به نقش‌های اتفاقی نگاه کرده، نقش جدیدی پیدا کنید و با استفاده از خطوطی که اضافه می‌کنید، شکل جدیدی رسم کنید.صفحهٔ این کار را ادامه دهید تا همهٔ نقش‌های جوهری را کامل کنید.

(تصویر ٤) به شکل گاو، عقاب، پروانه، ماهی، خرس، سنجاب و... توجه کنید، شما چه شکل‌هایی در این لکه‌ها پیدا می‌کنید؟

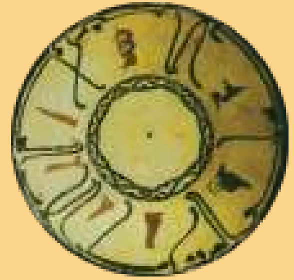
تمرین

۱- در مورد شکل‌هایی که رسامی کرده‌اید با یکدیگر گفتگو کنید.

۲- هنگام آب‌پاشی در حویلی، بر روی خاک به نقش‌های اتفاقی که ایجاد می‌شود توجه کنید. در میان آن‌ها چه شکل آشنای را می‌بینید.

درس

۲

آشنایی با تاریخ هنر افغانستان (دورۀ اسلامی)

آیا می‌دانید آثار هنری افغانستان قبل و بعد از اسلام چه تفاوت‌هایی دارند؟

(تصویر ۱) منار جام، افغانستان، حدود سدۀ ششم هجری.

در افغانستان ساختن بناهای اسلامی در روزگار غزنویان رشد و انکشاف زیادتر یافت. در منابع تاریخی، دورۀ غزنویان با بناها قصرهای با شکوه و مساجد با عظمت آن دوره یاد می‌گردد که توسط «سلطان محمود» و پسرش «مسعود» در غزنه و هرات احداث گردید. امروزه فقط بخشی از این بناها باقی مانده است. در زمرۀ این آبدات می‌توان از کاخ «آیینه»، قصرها و منارها درغزنه و «لشکری بازار» در هلمند یاد کرد. که در واقع از عهد سلجوقی ها بود و در سایۀ تشویق و حمایت امرا و سلاطین به اشارۀ وزیرانی مانند: «نظام‌الملک» عمارات با شکوهی به وجود آمد. غوری‌ها نیز عمارات با شکوهی ساختند که نمونۀ آثار این دوره یک منار ٦٤ متری در ولایت غور به نام «جام» است. منارجام به دلیل ارزش طراحی معماری، تزیینات خشت‌کاری و کتیبه‌یی به خطوط کوفی، از جملۀ آثار مهم تاریخی افغانستان به حساب می‌آید و در لست میراث‌های فرهنگی جهان به ثبت رسیده است.

مسجد جامع بزرگ شهر هرات را «غیاث الدین غوری» اساس

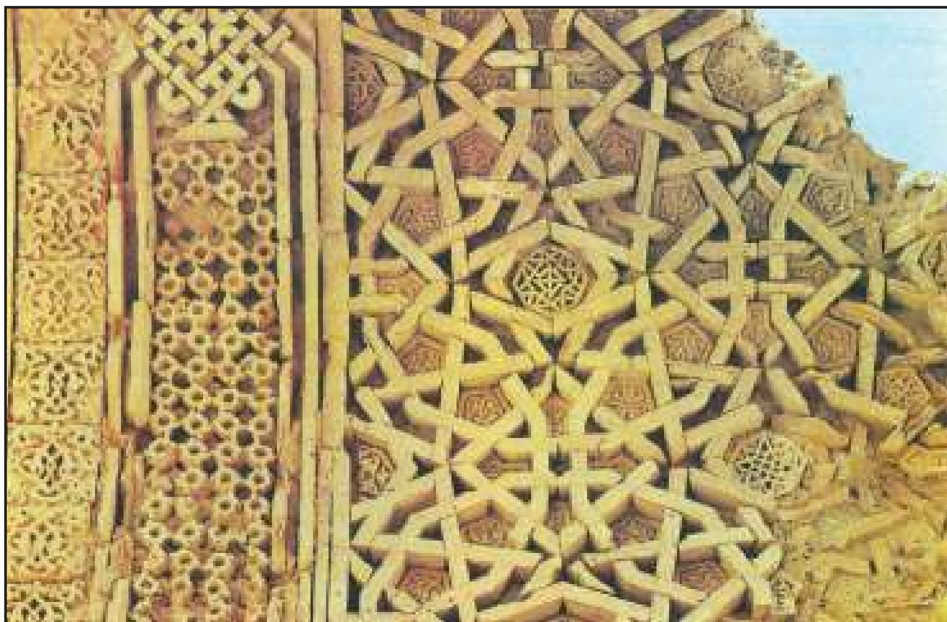

(تصویر ۲) بخشی از کتیبهٔ آجری منارجام، افغانستان.

گذاشـت؛ اما کار تکمیـل آن تا روزگار تیموریـان هـرات بـه طـول انجامید. زیـارت «باباحاتـم» در غـرب بلـخ بـا نقش‌هـای هندسـی گل و گیـاه و دیگر تزیینات گچ‌کاری زینـت یافته و کتیبه‌ها و قاب‌های تزیینـی آن قدامت بیش از ۵۳٤ هـ. ق. را نشان می‌دهد.

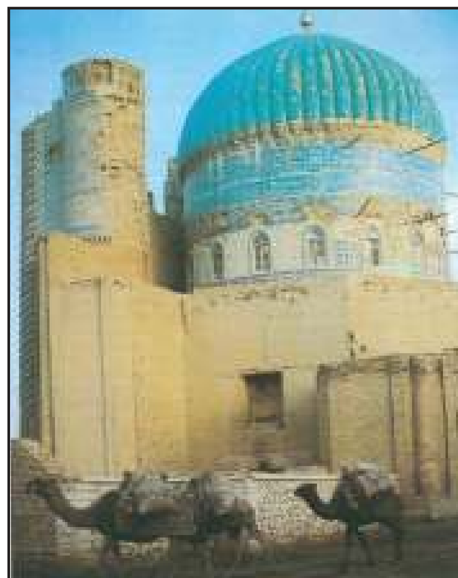
(تصویر ۳) بخشی از تزیینات آجری منارجام، افغانستان. کتیبهٔ آن مشتعل است بر سراسر سورهٔ مریم.

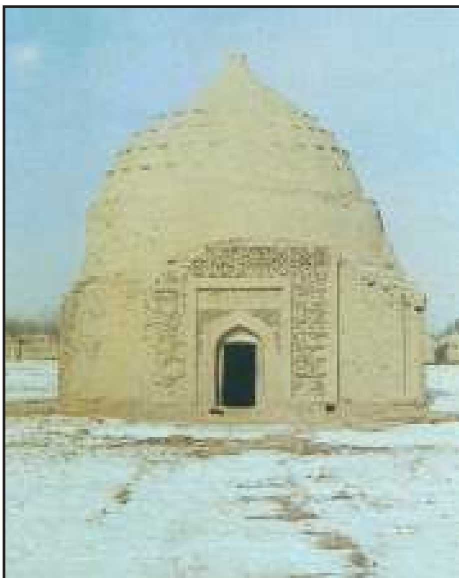
(تصویر ٤) بخشی از کاشی کاری ویرانه‌های «شاه مشهد» نزدیک «قلعهٔ نو» در بادغیس افغانستان، از دوران غوریان، سدهٔ ششم، هفتم هجری.

به طور کلی در این دوره تزیینات با خط کوفی به خصوص درکتیبه‌ها رواج زیاد داشت. جریان احداث بناهای ماندگار با هجوم « چنگیز» متوقف شد؛ بنابراین در این دورهٔ طولانی، اثری جزءِ تزیینات برجای نمانده است. پس از آن دورهٔ تیموری از حیث اعمار بناهای با شکوه و خلق آثار ماندگار هنری، دورهٔ درخشان و غنی است. در آن میان به ویژه دورهٔ «شاهرخ» و «سلطان حسین» در هرات و «بابر» در افغانستان و هند درخور توجه و یادآوری می‌باشد.

از آثار این دوره می‌توان از آرامگاه «گوهرشاد بیگم» قرن نهم هجری، زیارتگاه سلطان «حسین بایقرا» قرن دهم هـ.ش، جمعاً با شش منار تزیینی، تزیینات مزار «خواجه عبدالله انصاری» در گازرگاه، دیگر زیارتگاه‌ها و نیز بنای زیارت منسوب به حضرت علی (کرم الله وجهه) در بلخ موسوم به «مزار شریف» که تمامی ویژه‌گی‌های هنر معماری دورهٔ تیموری را منعکس می‌سازد، نام برد؛ همچنین از دیگر آثار ستودنی دورهٔ تیموری «طاق چهل

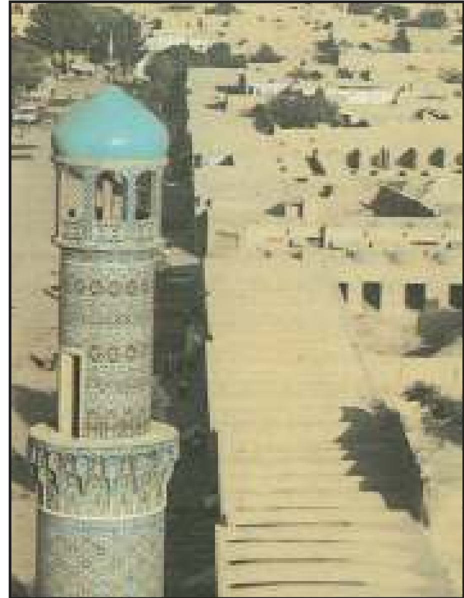

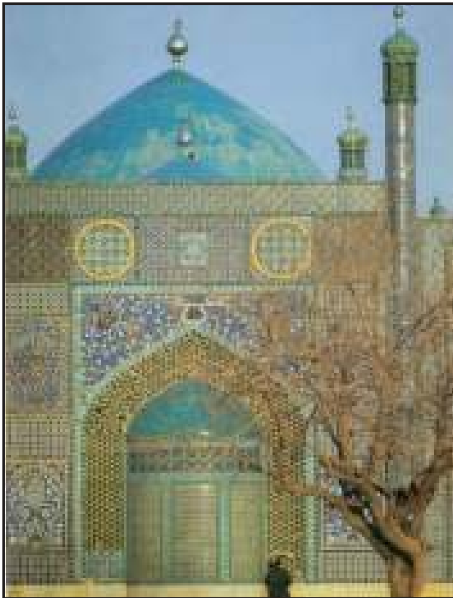
(تصویر ۵) مزار خواجه «ابونصرپارسا»، بلخ افغانستان، سدهٔ نهم هجری.

(تصویر ۶) زیارتگاه «باباحاتم»، بلخ، افغانستان، سدهٔ پنجم - ششم هجری.

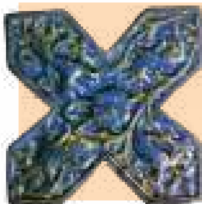
زینه» (پیش طاق) در کوه سرپوزهٔ قندهار است که به قرار نوشتهٔ تاریخ سند، به امر بابر پادشاه آن را از سنگ تراشیده‌اند.
و در آن هشتاد نفر سنگ‌تراش برای مدت نه سال کار کرده‌اند؛ همچنین از سوی بابر پادشاه باغ‌هایی که در قندهار، استالف کابل، در ناحیهٔ شمالی و مشرقی احداث شد مشهورترین آن‌ها عبارت بودند از باغ علم گنج، باغ شهرآرا، باغ دلگشا، چهارباغ، باغ بابر، باغ بگرامی، باغ صفا، باغ کوکب و غیره.

(تصویر ۷) منار مجسد جامع هرات، افغانستان.

(تصویر ۸) آرامگاه منسوب به حضرت علی (کرم الله‌وجهه)، مزار شریف.

تمرین

۱- در جایی که شما زنده‌گی می‌کنید چه بناهای از دورهٔ اسلامی به جا مانده است؟
۲- در ساختن بناهای اسلامی از چه مواد و مصالحی استفاده شده است؟
۳- به نظر شما مهم‌ترین ویژه‌گی معماری دورهٔ اسلامی در افغانستان چیست؟

درس

۳

تاپه‌کاری با مواد طبیعی

آیا تا به حال فکر کرده‌اید که از چه چیزهایی می‌توان برای تاپه‌کاری استفاده کرد؟

تاپه‌کاری با استفاده از مهر رنگینه انجام می‌شود. مهرها به دو دسته تقسیم می‌شوند: مهرهای آماده و مهرهای ساخته شده.
مواد طبیعی که بافت‌های زیبایی دارند می‌توان به جای مهرهای آماده برای تاپه‌کاری به کار گرفت. پر پرنده‌گان، سنگ‌ها، صدف‌ها، شاخه و برگ درختان و... که بافت جالبی دارند و می‌توان به کمک آن‌ها نقوش‌های رنگین متنوعی را به وجود آورد؛ همچنین در تاپه‌کاری با مواد طبیعی می‌توان از برش عمودی و افقی میوه‌ها و سبزیجات استفاده کرد و سطح برش را به رنگ آغشته و از آن یک تاپه تهیه کرد.
در تاپه‌کاری با مواد طبیعی باید به سطوح مختلف هر پدیدهٔ طبیعی توجه کنید و از هر طرف آن تاپه تهیه کنید. به این ترتیب با بافت قسمت‌های مختلف مواد طبیعی آشنا می‌شوید و نقوش‌های تازه‌یی را پیدا می‌کنید.

(تصویر ۱) تاپه کاری با مواد طبیعی.

پس از انجام تاپه‌کاری با مواد طبیعی، هنگامی که رنگ‌ها خشک شد، با نقش‌های ایجاد شده، شکل‌های تازه و جدیدی را رسامی کنید، سپس با دقت به نقش‌های تاپه نگاه کنید هر یک از آن‌ها را با اضافه کردن خطوط مناسب به شکل جدیدی تبدیل کنید.

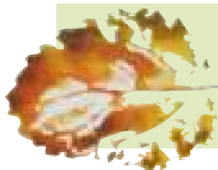
(تصویر ۲) کامل کردن تاپه‌های با مواد طبیعی

(تصویر ٤) نقاشی با تاپه‌های مواد طبیعی

(تصویر ۳) نقاشی با تاپه‌کاری مواد طبیعی

تمرین

به انواع مواد طبیعی که در اطراف شما وجود دارد، با دقت نگاه کنید. کدام برش آن‌ها زیباترین تاپه را به وجود می‌آورد؟

درس

۴

ساختن کارت تبریکی و پاکت

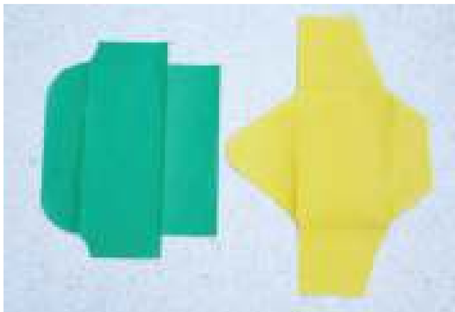
تا به حال چند نوع کارت تبریک دیده‌اید؟

مردم کارت تبریکی را به مناسبت‌های مختلف به یکدیگر هدیه می‌دهند؛ مانند: کارت دعوت ختم قرآن پاک، تبریک عید رمضان، عید قربان، سال نو، روز مادر، روز تولد، روز معلم و....

کارت تبریکی در اندازه‌ها و طرح‌های متنوع تهیه می‌شود؛ علاوه بر کارت‌های آماده که در بازار موجود است؛ می‌توان کارت‌های دستی بسیار زیبا ساخت. برای ساختن کارت باید مناسبت و موضوع کارت مشخص شود؛ سپس اندازه، طرح و روش تهیهٔ آن را انتخاب کنید. ابتدا مقوای سفید یا رنگی را به شکل و اندازهٔ کارتی که در نظر گرفته‌اید؛ برش دهید. وسط کارت را به کمک خط‌کش و ابزار نوک‌تیز به آرامی خط بکشید تا بتوان کارت را قات کرد. ابتدا طرح دلخواه خود را روی کارت رسامی کنید. برای تزیین کارت از روش‌های مختلف؛ مانند: نقاشی، تاپه‌کاری، چسپاندن مواد مختلف یا کاغذهای رنگی به صورت «کولاژ» (تکمیل یک طرح با

دو نمونهٔ (کولاژ)

قرار دادن مواد و یا چسپاندن آن‌ها بالای یکدیگر و یا پهلوی هم.) بعضی کولاژها کمی برجسته استند و باید مراقب باشید که کارت شما زیاد برجسته نباشد که داخل پاکت جا بگیرد. با توجه به مناسبت کارت و کسی که می‌خواهید کارت را به او هدیه بدهید، یکی از روش‌ها را برای تکمیل آن انتخاب کنید.

ابتدا طرح دلخواه خود را روی کارت، رسامی کنید؛ علاوه بر روی کارت، می‌توانید داخل آن را هم با نقش‌های زیبا تزیین کنید؛ سپس با خط زیبا بین کارت را بنویسید.

پس از آماده کردن کارت، می‌توانید پاکت زیبایی برای آن بسازید. اندازۀ پاکت را متناسب با کارتی که ساخته‌اید، در نظر بگیرید. برای تهیۀ یک پاکت، روش‌های مختلف وجود دارد. شما می‌توانید یک پاکت آماده را بازکنید تا ببینید پاکت را چگونه می‌سازند و از همان روش برای تهیۀ پاکت خود استفاه کنید؛ همچنین می‌توانید یک طرح جدید برای تهیۀ پاکت، ابداع کنید. ساده‌ترین روش ساختن پاکت این است که کارت خود را در وسط یک کاغذ بزرگ سفید یا رنگی قرار دهید و اطراف آن را با خطوط کمرنگ مشخص کنید؛ سپس کارت را بردارید و از چهار طرف کارت؛ چهار مثلث رسامی کنید؛ پس از آماده شدن شکل پاکت، آن را برش دهید و از سر خطوط اولیه قات کنید. سه مثلث را با هم بچسپانید تا پاکت شما آماده شود. مراقب باشید که داخل پاکت به لبه‌های بیرونی نچسپد؛ پس از این‌که چسب خشک شد، کارت آماده را داخل پاکت بگذارید و مثلث چهارم را روی آن قات کنید و بعد می‌توانید آن‌را به دوستان‌تان هدیه بدهید.

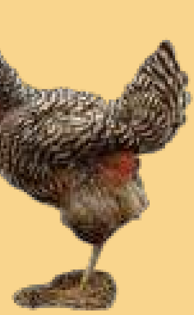
تمرین

۱- کارت تبریکی را برای مناسبت خاصی بسازید، طرح، اندازه، روش تزیین آن را به دلخواه خود انتخاب کنید.

۲- متناسب با کارت تبریکی که ساخته‌اید، پاکت زیبایی بسازید و کارت خود را درون آن بگذارید.

درس

آشنایی با تناسب، دوری و نزدیکی، ریتم

در طبیعت چه روابطی بین پدیده‌ها می‌بینید؟

تناسب: آیا به تناسب میان اندازه‌ها در بدن فیل و زرافه، رنگ چشم و پوست افراد، تفاوت پوست دست طفل با سالخورده، توجه کرده‌اید؟ نسبت میان اجزا با هم و نسبت میان هر یک از اجزا با

(تصویر ۱) در بدن هر یک از حیوانات تناسبات خاصی دیده می‌شود. به تناسب میان اجزای بدن زرافه توجه کنید.

کل هر پدیده تناسب نامیده می‌شود. در طبیعت انواع تناسب دیده می‌شوند. هر یک از پدیده‌های طبیعی دارای تناسب خاص خود است و به همین دلیل آفریده‌های خداوند متعال در طبیعت، معیار ایجاد تناسب در آثار هنری و دست ساخته‌های دیگر بشر است. انسان با مشاهدهٔ دقیق کوه‌ها، سنگ‌ها، درختان، گل‌ها، حیوانات، پرنده‌گان، ماهی‌ها، بلورها، ... به هماهنگی پدیده‌های طبیعی پی می‌برد؛ مانند: تناسب میان رنگ‌ها در پرهای طوطی، تناسب میان شکل‌ها در اجزای بدن فیل (شکل دراز خرطوم، گوش پهن، سر و بدن و پای بزرگ فیل) و تناسب میان اندازه‌ها در طول و عرض درختان به همین ترتیب هنگام اجرای نقاشی، کاردستی، کار باگل، حجم‌سازی و... توجه به تناسب میان اندازه‌ها، شکل‌ها و بافت‌ها ضرورت دارد.

پرسپکتیو (دوری و نزدیکی): چیزهایی که در دوردست می‌بینید، چه تفاوتی با آنچه نزدیک‌تر استند دارند؟ انسان به نسبت دوری و نزدیکی از اشیا و پدیده‌های طبیعی، آن‌ها را به شکل‌های مختلف می‌بیند؛ به طور مثال: وقتی انسان از فاصلهٔ دور به یک جنگل که درختان یک‌سانی دارد نگاه می‌کند، درخت‌های نزدیک خود را پررنگ‌تر و با جزئیات بیشتری می‌بیند، و آنچه را در دوردست‌ها قرار دارد؛ کوتاه‌تر، کم رنگ‌تر و مبهم مشاهده می‌کند؛ بنابراین اندازه و وضاحت اشیا و پدیده‌های طبیعی درفاصله نزدیک با دوردست متفاوت است. با کوچک

(تصویر ۲) به تناسب میان رنگ‌ها در انواع گل‌ها، گیاهان، حیوانات، ماهی‌ها، پرنده‌گان، حشرات و... دقت کنید.

(تصویر ۳) به تناسب میان شکل‌ها در بدن حیوانات، شکل درختان، ابرها، کوه‌ها... توجه کنید.

و بزرگ‌ترسیم کردن اشیا و پدیده‌های طبیعی می‌توان دوری و نزدیکی آن‌ها را نشان داد؛ همچنین با رنگ‌های متضاد یا استفاده از رنگ‌های متفاوت در کنار هم (مانند رنگ تیره در کنار رنگ روشن) می‌توان فاصله میان آن‌ها را نشان داد. هنرمندان، برای نشان دادن دوری و نزدیکی از روش‌های مختلف استفاده می‌کنند.

(تصویر ٤) به تکرار دانه‌های جواری و ریتم منظم آن‌ها دقت کنید.

ریتم: آیا تا به حال به تکرار منظم شب و روز و فصل‌های سال توجه کرده‌اید؟ در طبیعت تکرار و تغییر پدیده‌ها نظم خاصی دارد. هنرمندان رشته‌های مختلف هنری با تکرار و تغییر منظم میان کلمات، صداها، شکل‌ها، رنگ‌ها و خطوط، ریتم به‌وجود می‌آورند. ریتم گاهی به صورت منظم و گاهی نامنظم است. ریتم منظم در طبیعت مانند صدای تپش قلب و در آثار هنری مانند تکرار منظم یک نقش در کاشی‌کاری یا قالین‌بافی است. نمونهٔ ریتم نامنظم در طبیعت موج‌های دریاست که در فواصل مختلف با تغییرات گوناگون ایجاد می‌شوند. در آثار هنری ریتم نامنظم در ترکیب حروف الفبا درخوشنویسی دیده می‌شود که تجمع خطوط عمودی یا افقی در برخی از قسمت‌ها زیاد و در بعضی

(تصویر ٥) به تکرار ریتم در تارهای عنکبوت دقت کنید.

بخش‌ها کمتر است و تغییرات متنوعی دارد. ریتم نامنظم مانع حالت یک‌نواختی و تکرار کسل کننده می‌شود.

با استفاده از تنوع رنگ‌ها، بافت‌ها، خطوط و شکل‌ها می‌توان در آثار هنری تجسمی تناسب، ریتم و زیبایی به وجود آورد. هنرمندان برای ایجاد ریتم‌های متنوع از طبیعت الهام می‌گیرند.

(تصویر ۶) تکرار شکل ابرها در آسمان ریتم خاصی به وجود آورده است.

(تصویر ۷) به ریتم خطوط بدن گوره‌خر توجه کنید.

تمرین

۱- نمونه‌های تناسب در شکل‌ها، رنگ‌ها و اندازه را در طبیعت پیدا کنید و در مورد آن‌ها گفتگو نمایید.

۲- با استفاده از تکرار رنگ‌های دلخواه تان در یک صفحهٔ، ریتم زیبایی ایجاد کنید.

درس

۶

نقاشی از منظره

در طبیعت اطراف شما کدام جاهای دیدنی و زیبا وجود دارد؟ کدام یک از آن‌ها را برای نقاشی انتخاب می‌کنید؟

دشت گل، باغ، کوه، جنگل، ساحل دریا،... مناظر بسیار زیبای طبیعت و موضوعات مناسبی برای نقاشی استند. فضای طبیعت خیلی از صفحهٔ نقاشی بزرگتر است؛ اما می‌توانیم آنچه را که می‌بینیم متناسب با اندازه‌های واقعی آن، کوچک کنیم و در صفحهٔ نقاشی خود جا بدهیم. ابتدا در فضای اطراف‌تان یک منظرهٔ زیبا را انتخاب کنید؛ سپس تصمیم بگیرید که از کدام قسمت آن

(تصویر ۱) ابتدا رود را رسم کنید؛ سپس خط افق و طرح کوه‌ها را بکشید.

(تصویر ۲) برای کشیدن این منظره، ابتدا خط جاده و درختان را رسم کنید.

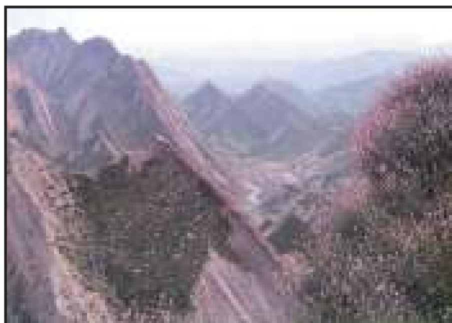

می‌خواهید نقاشی کنید و با دقت آن را ببینید. برای نقاشی از فضای طبیعت یا منظرهٔ دلخواه‌تان ابتدا بزرگ‌ترین شکلی را که نگاه می‌کنید در صفحهٔ بکشید؛ سپس بقیه چیزهایی را که می‌بینید به اطراف آن اضافه کنید. بهتر است، طرح اولیه را با پنسل رنگی خیلی کم‌رنگ بکشید که اگر نیاز به اصلاح داشت بتوانید آن را تغییر دهید. هنگام نقاشی به تناسبات، دوری، نزدیکی و ریتم در طبیعت دقت کنید و آن‌ها را در نقاشی خود نشان دهید.

پس از این‌که طرح شما کامل شد با دقت به رنگ‌های طبیعت نگاه کنید. شما می‌توانید در نقاشی خود رنگ‌های طبیعی را به کار گیرید یا رنگ‌های ذهنی را برای بیان احساس خود از فضای طبیعت به کار گیرید. سعی نمایید در نقاشی خود بین رنگ‌ها هماهنگی و زیبایی برقرار کنید.

(تصویر ۳)

(تصویر ٤) برای نقاشی از این منظره ابتدا درخت را رسامی کنید.

(تصویر ۵) ابتدا طرح کوه‌ها را رسم کنید، سپس درختان را بکشید.

تمرین

بیرون از صنف به نقاشی از منظرهٔ دلخواه خود بپردازید.

درس

نقاشی ذهنی از جشن‌ها و بازی‌های ملی

چه موضوعاتی از زنده‌گی واقعی را برای نقاشی انتخاب می‌کنید؟ بازی‌ها و جشن‌هایی که دوست دارید چه صحنه‌های جالبی برای نقاشی دارند؟

یکی از ویژه‌گی‌های هر کشوری، مراسم خاص است که مردم به مناسبت‌های مختلف برگزار می‌کنند. برگزاری مراسم، اهمیت هر مناسبت را نشان می‌دهد، بعضی از مراسم خصوصی است و به چند خانوادهٔ خاص مربوط می‌شود؛ مانند: جشن ازدواج. بعضی از مراسم هم عمومی است و برای همهٔ مردم کشور اهمیت دارد و همه به جشن و شادی می‌پردازند؛ مانند: جشن

استرداد استقلال افغانستان که هر سال در ۲۸ اسد برگزار می‌شود و از جشن‌های ملی است. در چنین روزی در سال ۱۲۹۸ شمسی، ملت غیور به رهبری شاه «امان الله خان»، افغانستان را از زیر سلطۀ متجاوزین انگلیسی آزاد نمود. در این روز رئیس جمهور و هیأت دولت در کنار مردم در جشن شرکت می کنند.

در جشن‌های ملی مراسمی اجرا می کنند که برای همه جالب باشد و باعث شود که همۀ این روزها را به خاطر بسپارند. بعضی از صحنه‌های این جشن‌ها فراموش نشدنی است. موسیقی نواخته می‌شود و هنرمندان آهنگ‌های خاص آزادی را اجرا می کنند.

در جشن استرداد استقلال افغانستان، بازی‌های ورزشی گوناگون اجرا می‌شود که یکی از آن‌ها «نیزه‌بازی» است. این بازی با اسپ، نیزه و میخ بزرگ چوبی که ۱۵ سانتی متر در زمین کوبیده شده در یک میدان وسیع انجام می‌شود. در حالی که دهل‌نواخته می‌شود و مردم کف می‌زنند، اسپ سوار، نیزه به دست می گیرد و به سرعت به طرف میخ چوبی می‌تازد و سعی می کند میخ را با نیزه از زمین بیرون بکشد. هر چه سرعت اسپ سوار زیادتر شود، دهل‌نواز هم تندتر می‌نوازد. سواری که نتواند در دو نوبت میخ را بلند کند، بازنده است و سوارکاران بعدی بازی را ادامه می‌دهند؛ به برنده‌ها تحفه‌هایی داده می‌شود. این بازی شور و هیجان زیادی در میان مردم ایجاد می کند.

تمرین

۱- آیا می‌دانید جشن‌های ملی افغانستان کدام‌ها اند؟

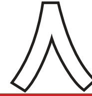
۲- در مورد جشن‌هایی که بیشتر دوست دارید با هم گفتگو کنید. یکی از صحنه‌های جشنی را که دوست دارید، نقاشی کنید؛ سپس آن‌ها را به نمایش بگذارید و در مورد آن‌ها گفتگو کنید.

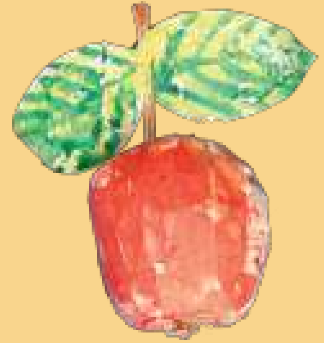
۳- در شهر شما در جشن استقلال چه مراسمی انجام می‌شود؟ چه بازی‌هایی در این روز انجام می‌دهید؟ در مورد این جشن و مراسمی که اجرا می کنید گفتگو کنید. زیباترین صحنۀ این جشن را نقاشی کنید.

٤- در مورد بازی‌های محلی، منطقه‌یی که زنده گی می کنید، گفتگو کنید.

درس

حجم‌سازی با کاغذهای چملک

کدام یک از مواد باطلهٔ اطراف شما برا ی حجم‌سازی مناسب است؟

مواد زیادی در اطراف ما برای ساختن حجم، مناسب استند. یکی از این مواد، کاغذهای باطله است. از کاغذهای باطله به روش‌های مختلف حجم می‌سازند. که یکی از این روش‌ها استفاده از کاغذ چملک شده

(تصویر ۱) کاغذهای چملک شده و وسایل اضافی برای ساختن یک پرنده.

می‌باشد. برای این کار شما هم می‌توانید موضوع دلخواه تان را انتخاب کنید و در بارهٔ شکل و اندازهٔ آن تصمیم بگیرید. پارچه‌های کاغذ باطله را که از نگاه رنگ و نوعیت مختلف باشند جمع آوری کنید. دست‌های خود را کمی تر کنید و کاغذها را در دست تان خوب فشاردهید تا چملک شوند و سپس بنابر شکلی که در ذهن تان داشتید آن را تنظیم نموده و بسازید. حجم را می‌توانید یک توته و یا چند توته بسازید و آن را توسط اسکاشتیب یا سرش با هم بچسپانید.

(تصویر ۲) ساختن یک سیب با کاغذ چملک شده.

(تصویر ۳) دو قسمت کاغذ چملک را به هم بچسپانید و به چوب‌های که پای پرنده است وصل کنید.

(تصویر ۴)بال‌ها، دُم، نول، پر و سر پرنده و چشم‌ها را به بدن پرنده وصل کنید.

تمرین

یک صفحهٔ مقوایی ضخیم به شکل دایره تهیه کنید تا حجم‌های کاغذی کوچک شکل را مانند: کنجشک یا قرچه با کاغذ چملک شده بسازید و رنگ‌آمیزی کنید. با استفاده از نخ این حجم‌های کوچک را از صفحهٔ دایره‌یی آویزان کنید؛ سپس نخ ضخیم را به مرکز صفحهٔ دایره‌یی وصل کنید و آن را از سقف اتاق آویزان نمایید. اگر این اشکال را نزدیک کلکین نصب کنید، باد آن‌را تکان می‌دهدو حجم‌های کاغذی حرکت می‌کنند و زیباتر معلوم می‌شوند.

درس

۹

آشنایی با هنر اسلامی

آیا می‌دانید هنر اسلامی با هنر مسیحی چه تفاوت‌هایی دارد؟

اسلام در عربستان (سرزمین وحی) ظهور کرد و سپس به سرعت از خاورمیانه در جهت شرق تا چین و هند و در جهت غرب تا افریقا و هسپانیه گسترش یافت. در این قلمرو گسترده، با وجود تفاوت‌های زبانی، قومی، جغرافیایی و تاریخی هر یک از این سرزمین‌ها، دین مشترک، تمدن و فرهنگ واحدی را به وجود آوردند که هنر اسلامی یکی از ثمرات آن است.

مسلمانان ابتدا از هنرمندان دو تمدن بزرگ معاصر ظهور اسلام (بیزانس و ایران) برای ساختن مساجد استفاده کردند. به مرور زمان در کشورهای تازه مسلمان، هنرمندان تلاش کردند تا قالب‌های مناسبی برای بیان اعتقادات اسلامی در آثار هنری پیدا کنند. مفاهیم اعتقادی اسلام مانند وحدانیت خداوند متعال و نظام پدیده‌های

(تصویر ۱) «بسم الله الرحمن الرحیم»، کتیبهٔ کاشی از صحن مزار خواجه عبدالله انصاری» در «گازرگاه» هرات، افغانستان، سدهٔ نهم هجری.

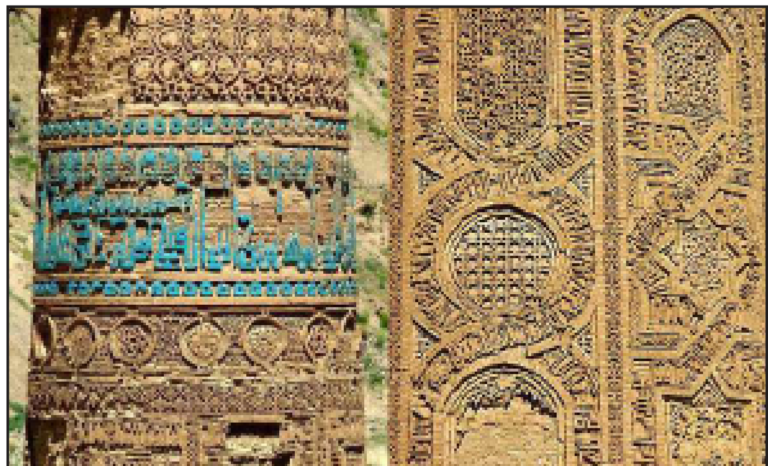

مختلـف عالم که در قرآن‌مجید بیان شـده اســت به ســاده گی نمی‌تــوان در آثار هنری نشــان داد. از این‌رو هنرمندان از شــکل‌های ســمبولیک هندســی ماننــد دایره کــه (نماد وحدت) اســت با تأکید برنقطــه مرکزی در دیزاین‌های مختلف استفاده کردند تا وحدت پدیده‌های مختلف عالم و حقیقتی که برتر از شکل‌ها و ظاهر موجودات است نشان دهند.

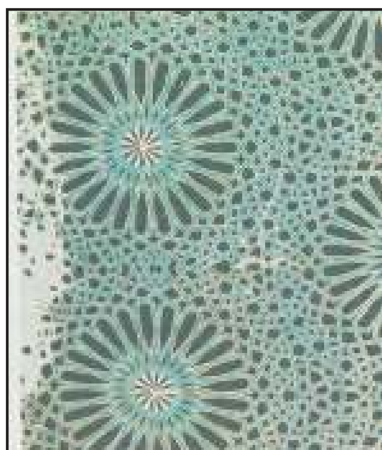
(تصویر ۲) بشقاب بزرگ با کتیبۀ خط کوفی، سدۀ چهارم هجری.

از ایــن نظر هنر اســلامی با هنر مســیحی که موضــوع اصلی آن نمایش صحنه‌های مختلف زنده‌گی مســیح عليه‌السلام و حضرت مریم است، تفاوت زیادی دارد.

هنرمندان مســلمان برای کتابت قرآن کریم با خط زیبا و ساختن مســاجد بزرگ و زیبا (برای ادای فریضــۀ نماز جماعت) در آثار خود نظم، تناسب، تعادل، هماهنگی و زیبایی ایجاد کردند. زیبایی و جلوۀ روحانی آثار؛ خوش‌نویسی و معماری اسلامی، نمونه‌های طراحی و ساخت ظروف سفالی و فلزی، اشیای چوبی، بافت پارچه

(تصویر ۳) بخشــی از تزیینات منــار جام ولایت غــور که بین ســال‌های (۱۲۰۳) و (۱۱۵۳) میــلادی مربــوط بــه دورۀ اسلامی میباشد.

(تصویر ٤) کاشی کاری سقف مدرسهٔ بیوک «کاراتای» در قونیه، ترکیه، سدهٔ هفتم هجری.

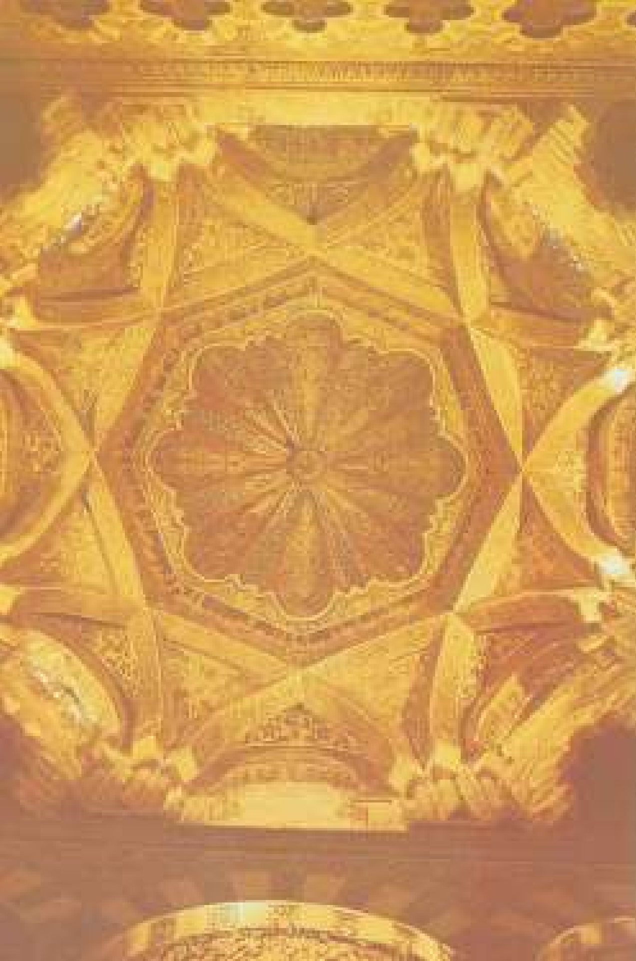
(تصویر ۵) بخشی از حجاری «مسجد قطب» نزدیک دهلی، هند، سدهٔ هفتم هجری.

قالین و کتاب‌سازی از دیگر موارد است. اگر چه امروز این نمونه‌ها از نظر ظرافت در طراحی، دقت در ساخت و زیبایی تزیینات جز شاهکاری‌های هنر اسلامی محسوب می‌شوند، در آن زمان برای استفاده افراد مختلف ساخته شده‌اند و هر یک کاربرد خاصی داشته‌اند. در هنر اسلامی، جنبهٔ استفاده، آثار با هنر تلفیق شد تا مسلمانان هر لحظه با نظم، زیبایی، تعادل و هماهنگی زنده‌گی کنند.

در نمونه‌های مختلف آثار اسلامی همه سطوح با تزیینات ظریف و بسیار دقیق پوشانیده شده‌اند. در قرن‌های اولیهٔ اسلام اغلب تزیینات شامل طرح‌های هندسی و نقش‌های تزیینی مانند اشکال گیاهی و دیزاین‌های اسلامی (اشکال مارپیچ) بود. بعدها در کاشی‌ها، ظروف سفالی و فلزی، پارچه‌ها، قالین‌ها و مینیاتور، تصویر کردن نقش پرنده‌گان و حیوانات و انسان نیز رواج یافت.

(تصویر ۶) قالیچه سجاده‌یی، ایران، اواسط قرن دهم هجری.

(تصویر ۷) گنبد جلو محراب مسجد جامع «قرطبه»، اسپانیا، قرن چهارم هجری.

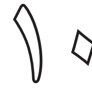
هنرمندان مسلمان اعم از زن و مرد در این نمونه‌ها به تقلید از طبیعت پرداخته اند و با ساده کردن شکل‌ها از ظاهر موجودات فاصله گرفته اند، تا ذهن بیننده را از دنیای واقعی جدا و به جهان معنویت هدایت کنند. با این وجود هرگز درتزیین صفحات و جلد قرآن‌کریم، جای‌نمازها، منبرها، رحل‌های قرآن‌کریم، منارها، دیوارها و سقف‌های مساجد تصاویر حیوان و انسان استفاده نشده است. در این نمونه‌ها خطوط و رنگ‌های نقش‌های در هم پیچیده هندسی با دیزاین‌های اسلامی باعث حرکت چشم می‌شود و ذهن بیننده هرگز در یک نقطه متوقف نمی‌شود. این حرکت موزون و منظم ریاضی که در طراحی نقش ها دیده می‌شود، تعادل و هماهنگی میان نقش‌ها و اشکال مختلف را به وجود می آورد، و علاوه بر این‌که زیبایی خاصی به این آثار می‌بخشد، تحرک، نظم، تعادل و هماهنگی را نیز ایجاد می کند. از نظر هنرمندان مسلمان این هماهنگی، نمایانگر وحدت و هماهنگی جهان آفرینش است.

تمرین

۱- درمورد تأثیر فضای روحانی و نقش‌های تزیینی آن با هم گفتگو کنید.
۲- چه نمونه‌هایی از هنر اسلامی را دیده اید؟ درمورد زیباترین نمونه چند سطر بنویسید.
۳- چه رشته‌های هنری دیگری را می‌شناسید که در میان مسلمانان رواج دارد؟

درس ۱۰

کاپی از دیزاین‌های اسلامی

آیا شیوۀ کاپی کردن از دیزاین‌های اسلامی را می‌دانید؟

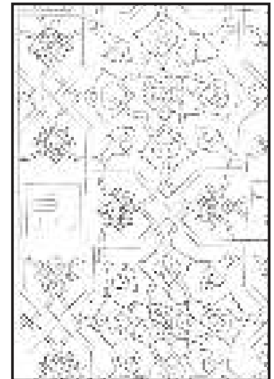
برای تهیۀ کاپی از نقش‌های زیبای قالین یا کاشی، ابتدا نمونه‌یی ازدیزاین دلخواه خود را بیابید؛ سپس طرح آن را روی کاغذ ترس (کاغذ شفاف) ترسیم کنید، تا بتوانید آن را به صفحۀ کاغذ دیگری منتقل سازید و آن‌را رنگ‌آمیزی نمایید.

برای انتقال طرح به کاغذ ترس بهتر است طرح را روی میز یا تختۀ طراحی نصب کنید. کاغذ ترس هم اندازۀ آن را روی طرح بگذارید و چهارگوشۀ آن را محکم کنید تا در اثر حرکت دست، هنگام کاپی نمودن ازجا بی جا نشود و تکان نخورد؛ سپس با دقت خطوط دیزاین را روی کاغذ ترس بکشید. بهتر است ابتدا خطوط اصلی دیزاین را بکشید و بعد جزییات آن را رسامی کنید. وقتی که دیزاین را کاملاً رسم کردید، آن را از طرح اولیه جدا کنید. طرح اصلی را کنار بگذارید؛ کاغذ ترس را (که دیزاین‌ها روی آن کاپی شده) به روی دیگر آن برگردانید و با پنسل پررنگ تمام خطوط را دوباره ترسیم کنید. به این ترتیب دیزاین‌ها به عقب کاغذ ترس منتقل می‌شوند و برای انتقال طرح روی کاغذ اصلی آماده می‌شود.

ابتدا کاغذ ضخیم یا مقوا که برای رنگ‌آمیزی مناسب باشد از

(تصویر ۱) کاشی معرق مقبرۀ شیخ «صفی الدین اردبیلی»، دورۀ صفویه - قرن ۱۰-۱۱ هـ ق.

(تصویر ۲) طرح روی کاغذ پیاده شده

چهار طرف با اسکاشتیپ به میز یا تختهٔ طراحی نصب کنید. کاغذ ترس را دوباره برگردان کنید روی صفحهٔ اصلی که برای کاپی کردن آماده شده بگذارید و چهار گوشهٔ آن را به چهار طرف کاغذ یا مقوا وصل کنید تا ثابت شود. دوباره با دقت روی تمام خطوطی که روی کاغذ ترس رسامی شده بکشید تا دیزاین به صفحهٔ کاغذ اصلی منتقل شود. به آرامی کاغذ ترس را از روی صفحهٔ کاغذ یا مقوا جدا کنید و ببینید آیا همهٔ طرح‌ها منتقل شده اند یا نه؟ اگر طرح کامل بود کاغذ ترس را از روی صفحهٔ کاغذ جداکنید. وقتی که طرح بر روی کاغذ کاپی شد، آمادهٔ رنگ آمیزی است.

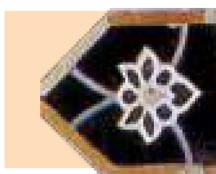

(تصویر۳)

برای رنگ آمیزی ابتدا شبیه تیره‌ترین رنگ طرح اصلی را با رنگ آبی بسازید و در جای مناسب روی طرح کاپی تهیه کنید. بعد رنگ‌های تیرهٔ طرح را بسازید و هر یک را در جای خود روی طرح کاپی کنید. هر یک رنگ جدید را پس از خشک شدن رنگ قبلی روی کاغذ بگذارید تا با هم مخلوط نشوند؛ پس از این‌که رنگ‌های تیره را ترسیم کردید، رنگ‌های روشن را شبیه طرح اصلی بسازید و روی طرح کاپی کنید، تا رنگ‌آمیزی آن تکمیل شود. وقتی همهٔ رنگ‌ها خشک شد کاغذ کاپی را از روی میز یا تختهٔ طراحی جدا کنید. برای نگهداری از این کاپی می‌توانید آن را در قاب شیشه‌یی بگذارید.

(تصویر٤)

تمرین

از یک دیزاین سادهٔ اسلامی یک کاپی زیبا تهیه کنید.

درس
۱۱

آشنایی با هنر خوش‌نویسی اسلامی

«مَنْ کَتَبَ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیْم مجوَّدَةً تَعْظِیْمًا لِلّهِ غَفَرَ اللهُ لَهُ»(۱)

کسی که بسم الله الرحمن الرحیم را برای بزرگداشت خداوند ﷻ با خط زیبا بنویسد خداوند ﷻ او را می‌بخشد.

اولین پدیدۀ هنری قرون اولیۀ اسلامی، خوش‌نویسی است که پس از استقرار دین مبین اسلام در مکۀ معظمه و گسترش سوادآموزی، رونق گرفت. اولین نسخه‌های قرآن کریم به «خط کوفی» نوشته شد.

(تصویر ۱) امضاءِ یاقوت المستعصمی

کتبه اضعف عباد الله الغنی
یاقوت المستعصمی

۱- السیوطی، الدر المنثور، ۱/۴۸.

خوش‌نویسی اسلامی در خدمت ثبت کتابت و انتشار قرآن‌پاک و نگارش احادیث نبوی اهمیت و ارزش بسیاری نزد مسلمانان داشت. خوش‌نویسان تلاش می‌کردند تا هنری را که شایستهٔ منزلت کلام الهی باشد؛ به وجود آورند.

پس از رحلت رسول اکرم ﷺ، قرآن‌کریم به مشورهٔ حضرت عمر رضی‌الله‌عنه در زمان حضرت ابوبکر صدیق رضی‌الله‌عنه توسط حضرت زید بن ثابت رضی‌الله‌عنه جمع‌آوری شده و در زمان حضرت عثمان رضی‌الله‌عنه در یک مصحف واحد تحریر و نسخه های آن به مکهٔ مکرمه، شام، بصره، کوفه، یمن و بحرین فرستاده شد و یک نسخهٔ آن در مدینه منوره که مرکز خلافت بود، حفظ گردید.

علاوه بر قرآن پاک، خوش‌نویسی آیات قرآنی، ادعیه، احادیث و اسمای متبرکه به صورت کتیبه‌های مختلف بر روی بناها به خصوص مساجد، منبرها، دروازه‌ها، ظروف سفالی، فلزی و پارچه‌ها رواج

(تصویر ۲) دو صفحهٔ آغاز قرآن مجید کتابت شده بر کاغذ اعلی نازک نخودی، خط نسخ، نیمه دوم نهم هجری.

یافت. این خطوط گاهی در ترکیب با نقوش‌های هندسی یا گیاهی برای تزیین نمونه‌های مختلف هنر اسلامی به کار می‌رفت.
در قرن سوم هجری «ابن مقلهٔ بیضاوی شیرازی» برای آسان کردن نگارش، خطوط جدیدی را از خط کوفی استخراج کرد؛ مانند: خط «نسخ» که به مرور زمان زیباتر و کامل‌تر شد و پس از آن تمام نخسه‌های قرآن‌پاک به این خط کتابت می‌شد.

(تصویر ۳) سورهٔ فاتحه،کتابت میر عماد حسنی قزوینی به خط نستعلیق

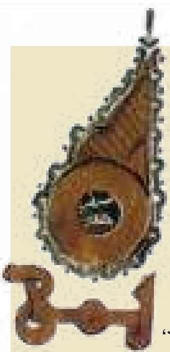
«ابن مقله» با ایجاد تغییرات در خط نسخ، ثلث را به وجود آورد؛ سپس خطوط دیگری ابداع و به کار گرفته شد؛ مانند: «خط ریحان» و «محقق» برای تزیین عناوین سر سوره‌های قرآن کریم و «توقیع» که قضات برای نوشتن اسناد از آن استفاده می کردند و خط «رقاع» که برای نوشتن فرامین، رقعه‌ها و عناوین کتاب‌ها بود و حکام ولایات به این خط می‌نوشتند. پس از به وجود آمدن خطوط نسخ و ثلث در سراسر کشورهای اسلامی کتابت کلام الهی به نهایت زیبایی انجام می‌شد. هنرمندان در تهیهٔ بسیاری از اوراق، نوشته‌ها، تزیین صفحات اول قرآن پاک، سوره‌ها و سر سوره‌ها و علامت‌های پایان آیات و جلدسازی همکاری می کردند.
خوش‌نویسان بعد از «ابن مقله» خطوط اسلامی را به اوج کمال رساندند؛ مانند: «ابن بواب» (که در خط نسخ اصلاحاتی انجام داد و

قاعدهٔ آن را مشخص کرد)، «یاقوت مستعصمی» (که انواع خطوط را بسیار زیبا می‌نوشت) و «احمد نیریزی» (که از حیث زیبایی واستحکام خط بی‌نظیر بود).

یکی از عالی‌ترین دوره‌های خوش‌نویسی اسلامی، قرن هشتم هجری است که علاوه بر رواج خوش‌نویسی، هنرمندان این قرن خطوط جدیدی را به نام‌های «تعلیق» (که از ترکیب خط توقیع و رقاع به وجود آمده)، نستعلیق (که از ترکیب دو خط نسخ و تعلیق پدید آمده) و خط شکسته نستعلیق را به کارگرفتند. خط نستعلیق آخرین مرحلهٔ تحول خوش‌نویسی اسلامی است که خوش‌نویسان زیادی به این خط کتابت کرده اند؛ چون: «ملا میرعلی هروی» و «میرعماد حسنی قزوینی» که این خطوط را به درجهٔ کمال رساندند. هنرمندان، انواع خطوط اسلامی را در تزیین دیوارهای بناها، دروازها، محراب‌ها منبرها، رحل‌های قرآن، انواع ظروف و دست بافت‌ها به کارگرفتند.

(تصویر ٤) نامه پیامبر اکرم ﷺ به منذر بن‌ساوی با مهر رسول‌الله ﷺ

تمرین

۱- نمونه‌های خوشنویسی را در چه جاهای می‌توان دید؟

۲- به سر دروازه‌های مساجد مشهور و خانه‌های مردم هرگاه نظر کنید، ببینید که هر یک از چه موادی ساخته شده‌اند؟

۳- در وسایل مختلفی که در اطراف خود می‌بینید، چه نمونه‌های از خوش‌نویسی اسلامی به کار رفته است؟

٤- آیا درشهر یا محل زنده‌گی شما، خطاط لایق و ورزیده‌یی وجود دارد؟ دراین مورد، معلومات بدهید.

درس

۱۲

کاپی از بسم الله الرحمن الرحیم

آیا می‌خواهید یک کاپی زیبا از «بسم‌الله الرحمن الرحیم» بسازید و در خانهٔ خود نصب کنید؟

خوش‌نویسان مسلمان آیات الهی را به زیباترین شکل نوشته کرده‌اند. چند نمونهٔ بسم‌الله الرحمن الرحیم را در کتاب‌ها، بر صفحهٔ تلویزیون، بر دیوارهای مساجد و... دیده‌اید؟

یک تصویر زیبای بسم‌الله را تهیه کنید که برابر نیم تخته کاغذ باشد. کاغذ ترس (کاغذ شفاف) به اندازهٔ تصویر بسم‌الله پیدا کنید و روی آن بگذارید. در وقت نوشتن بسم‌الله باید وضو داشته باشید. نوشتهٔ بسم‌الله را به روش درس ۱۰ روی کاغذ کاپی کنید.

کاغذ اصلی را با اسکاشتیپ به میز یا تختهٔ طراحی بچسپانید تا در موقع کارکردن تکان نخورد چرا که وقتی رنگ آبی را روی آن می‌زنید کاغذ می‌پندد و پس از خشک‌شدن رنگ‌ها دوباره به حالت اولی بر می‌گردد.

برای رنگ‌آمیزی نوشته‌ها، ابتدا تیره‌ترین رنگ خوش‌نویسی را انتخاب کنید. قلم مویک را در آب تر کنید و در رنگ آبی مورد

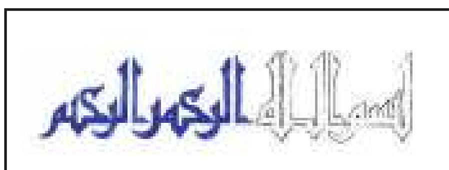

نظر بزنید؛ سپس قلم مویک«برس» آغشته به رنگ را روی پلیت (ظرف مناسب از جنس پلاستیک، چوب، فلز، شیشه یا سرپوش قوطی رنگ آبی) بمالید تا آب و رنگ با هم مخلوط شوند. اگر رنگ غلیظ است و به قلم مویک می‌چسبد باید دوباره به آن، آب اضافه کنید تا رقیق شود.

رنگ آماده را با قلم روی کاغذ بگذارید. هر رنگ را مشابه طرح اصلی خوش‌نویسی، با دقت روی کاغذ خود کاپی کنید. وقتی سطح مورد نظر را با رنگ پر کردید، رنگ دیگری آماده کنید، هنگامی که رنگ قبلی خشک شد رنگ جدید را استفاده کنید. در موقع تغییر رنگ، باید قلم مویک را خوب در آب بشویید تا رنگ قبلی پاک شود.

رنگ‌های تیره را به ترتیب روشن بسازید و در جای خود به کار ببرید تا نوشتهٔ روی کاغذ کامل شود؛ پس از اتمام کار و خشک شدن رنگ‌ها کاغذ را از میز یا تختهٔ طراحی جدا کنید و آن را در یک قاب شیشه‌یی بگذارید و در اتاق نصب کنید.

تمرین

یک نمونهٔ خوش‌نویسی زیبا را از «بسم الله الرحمن الرحیم» پیدا کنید و از آن کاپی تهیه نمایید.

درس

۱۳

آشنایی با معماری اسلامی

کدام یک از بناهای اسلامی را می‌شناسید؟

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله در روایت معراج خویش، با توصیفی از گنبدی در بهشت که از مروارید سفید ساخته شده می‌فرماید: ((ثُمَّ أُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ فاِذا فِيْها جَنابِذُ اللُّؤلُؤ...[۱])) ترجمه: سپس به بهشت وارد ساخته شدم که در آن‌جا قبه‌هایی از مروارید بود، این روایت نمونهٔ روحانی هر بنای اسلامی است.

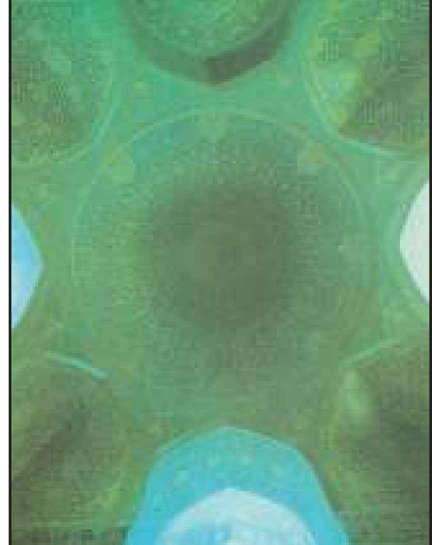
از مراکش در غرب تا آناتولی در ترکیه و دامنه‌های البرز و دره‌های سرسبز مازندران، ایران تا اطراف هندوکش و کوه بابا، سپین‌غر، هرات، غور و بلخ در کشور عزیز ما، شهرها و دهات متعددی در سرزمین‌های اسلامی وجود دارد که از نظر معماری با هم شبیه استند و درعین زیبایی و کارآمدی با محیط طبیعی در هر منطقه هماهنگی دارند.

آثار هنر معماری اسلامی، سمبول و نماد هماهنگی است و علاوه بر هماهنگی با محیط طبیعی پیرامون، میان بخش‌های مختلف یک بنا و تزیینات آن هم نهایت هماهنگی وجود

(تصویر ۱) مسجد مهم‌ترین و بلندترین بنای شهر بود که از فاصله دور به خوبی دیده می‌شد. مسجد امام، میدان نقش جهان، اصفهان، ایران، دورهٔ صفویه.

۱– متفق علیه.

(تصویر ۲)

(تصویر ۳) گنبد بزرگ مرکزی با دو نیم گنبد، مسجد سلیمان، استانبول، ترکیه.

(تصویر ٤) نمونه‌یـی از اولین منارهای جهان اسـلام با پلکان بیرنی با بیش از ۵۰ متر ارتفاع، مسجد بزرگ سامرا، عراق، اوایل قرن سوم هجری.

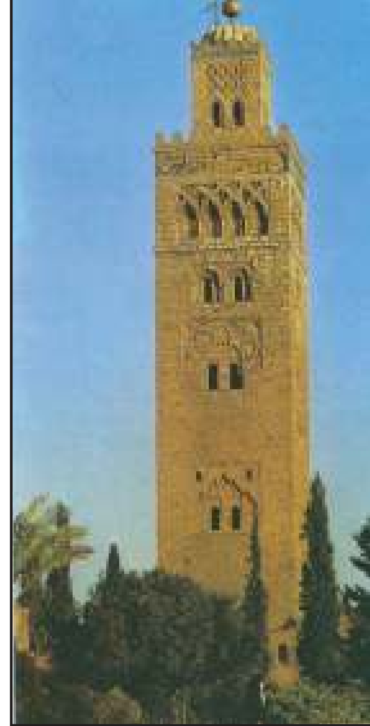
دارد. چه در داخل و خارج یک مسجد و چه در یک خانهٔ شخصی آبدات تاریخی، قانون آرامش و هماهنگی حاکم است. تعادل و استحکام عمارت با طرح‌های متقارن (از دو طرف یکسان نسبت به محوری که در وسط قرار دارد مانند سمت راست و چپ یک گنبد که شبیه هم است) ایجاد شده است و فضای معماری به نحوی طراحی شده که آرامش و تعادل انسان را به او بازگرداند. در شهرسازی اسلامی، مسجد، خانه، جاده، بازار و همهٔ اجزای دیگر زنده‌گی شهری چنان طراحی می‌شد که از عوامل طبیعت بیشترین بهره‌برداری شود. به طور مثال: بهره‌گیری از نور در معماری شهری و بناها به نحوی است که هم انسان را به یاد حضور خداوندﷻ می‌اندازد و هم وسیلهٔ طبیعی روشنایی است و هم منبع حرارتی ساختمان‌هاست.

به طورکلی آثار هنر معماری اسلامی به دو دسته تقسیم می‌شوند:

۱- معماری بناهای مذهبی؛ مانند: مساجد، مدارس و آرامگاه‌ها.

۲- معماری عمارات دیگر؛ چون: جای بود و باش، خانه‌ها، قصرها، باغ‌ها، کاروان‌سراها، حمام‌ها، بازارها، پل‌ها و...

مهم‌ترین نمونهٔ معماری اسلامی مسجد است.

(تصویر ۵) منارهٔ مسجد کتوبیه در مراکش، برپا شـده در دود؛ به دست «موحدون» پایان سدهٔ ششم هجری

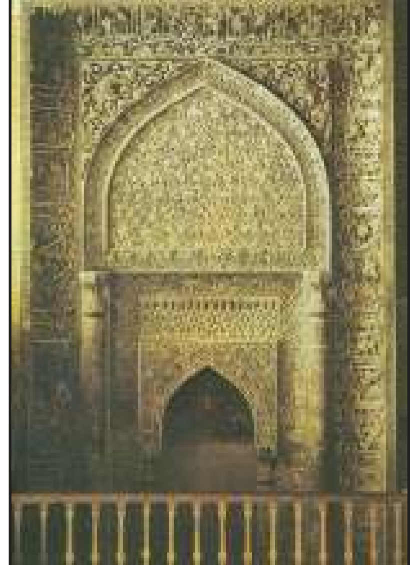
مسلمانان برای ساختن مساجد که محل سجده و عبادت خداوند متعال است و آراستن بنای مساجد با کتیبه‌های ماخوذ از قرآن‌کریم از زیباترین طرح‌ها و تناسب دقیق هندسی استفاده کرده‌اند. در معماری مسجد نقشهٔ واحدی وجود دارد که طرح ساختمانی آن در سرزمین‌های مختلف اسلامی علی‌رغم تنوع در جزییات و نوع تزیینات یکسان است. تمام ابعاد ساختمان مسجد از دایره به دست می‌آید و برخلاف روش‌های دیگر، طراحی بنا در معماری اسلامی از سقف شروع می‌شود و بالای سقف گنبد ساخته می‌شود. گنبدها به شکل‌های متنوع ساخته می‌شوند که مشهورترین آن‌ها خطوط منحنی دارند و شبیه نیم کره استند.
ساخت گنبد علاوه بر مساجد، در بنای زیارتگاه‌ها هم رایج بوده است. در اکثر مساجد منار یا مناره‌هایی در کنار گنبد ساخته می‌شد. منار ستون بلندی است که از داخل با پله‌های مارپیچ به قسمت بالا یا گلدستهٔ منار متصل می‌شود و مؤذن از بالای گلدستهٔ آن اذان می‌داد تا همه صدای او را بشنوند.
در هر یک از سرزمین‌های اسلامی شکل منار و تزیینات آن ویژه‌گی خاصی دارد. ابتدا منارها به شکل مکعب ساخته می‌شد؛ ولی بعدها ساخت منار به صورت استوانه‌یی رواج یافت. روش‌های متنوعی برای تزیین منار در سرزمین‌های مختلف به کار می‌رود. اغلب این تزیینات با روش تزیین گنبد یکسان است و مجموعهٔ گنبد و منارهای یک مسجد هماهنگی و زیبایی خاصی ایجاد می‌کند.
در درون مسجد فضا چنان طراحی می‌شود که عظمت خداوند ﷻ در همه جاها و حاکم بر انسان احساس شود. فضای درون گنبد کشش به سمت بالا ایجاد می‌کند، نقش‌ها، تزیینات و کتیبه‌های قرآن کریم بر دیوارها تا نقطهٔ مرکزی سقف دیده می‌شود.

(تصویـر ۶) منـار آرامـگاه «اعتمادالدولـه»، آگرا، هند، سده یازدهم هجری.

(تصویر ۷) محراب «اولجاتیو» مسجد جامع اصفهان، ایران، ۷۱۰ هـ.ق.

(تصویر ۸) محراب گچ کاری شدهٔ مدرسهٔ «بن یوسف»، مراکش، سده دهم هجری.

(تصویر ۹) محراب و منبر مسجد «سوکولو»، استانبول، ترکیه، قرن دهم هجری.

در این میان تزیین محراب اهمیت خاصی دارد. محراب نشان دهندهٔ جهت قبله است و همهٔ مسلمانان هنگام نماز به سمت آن رو می‌آورند. از این جهت زیباترین تزیینات در هر مسجد برای طراحی محراب درنظر گرفته می‌شود. در مساجد جامع در کنار محراب جایگاه بلندی برای خطبا اعمار می‌گردد و به نام منبر یاد می‌شود و این به‌خاطر آن است که خطیب و واعظ را حین خطبه و تبلیغ همه ببینند و هم صدای او را بشنوند. در طراحی بدنه و تزیینات منبرها هم تنوع زیادی دیده می‌شود.

(تصویر ۱۰) منبر مسجد «مؤید» قاهره، مصر.

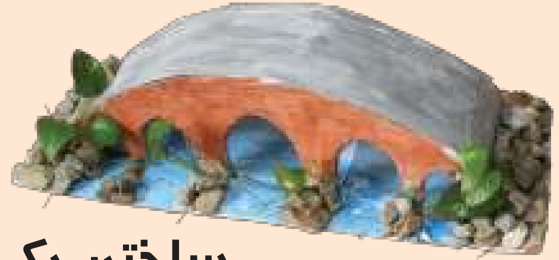
به طور کلی هر چند ذوق هنری مسلمانان در کشورهای مختلف اسلامی، سبک‌های معماری متنوعی را به وجود آوردند، که پیوند عمیقی فضای روحانی واحدی دارد، این مساجد را از مسجد قرطبه در هسپانیا تا مسجد جامع اصفهان در ایران، مساجد جامع هرات و مسجد «دهلی» در هند و سایر مساجد جامع در کشورهای اسلامی به هم مرتبط می‌سازد.

تمرین

۱- در شهرهای مختلف کشور ما کدام مسجدهای بزرگ وجود دارد؟
۲- تزیینات معماری این مساجد چگونه است؟

درس ۱۴

ساختن یک بنای اسلامی(پل)

آیا تا به حال یک پل قدیمی را دیده‌اید؟

پل‌ها به اشکال مختلف برای عبور از آب ساخته می‌شوند. یک پارچه چوب بزرگ ساده هم، بالای یک جوی آب نوعی از پل است. انسان‌ها تا کنون پل‌های زیادی به اشکال مختلف برای عبور از آب ساخته‌اند. پل‌ها یکی از نمونه‌های جالب معماری اسلامی استند. استحکام، ظرافت و زیبایی این پل‌ها باعث شده تا پس از صدها سال هنوز هم پا برجا باشند.

آیا در محیط اطراف شما پل‌های قدیمی وجود دارد؟ با دقت به پل‌هایی که در محیط زیست شما است نگاه کنید. شما هم

(تصویر ۱) برش قسمت‌های مختلف پل

(تصویر ۲) قسمت‌های مختلف پل را به هم بچسبانید.

می‌توانید یک پل زیبا بسازید.
ابتدا طرح پل را بر روی مقوای ضخیم رسامی کنید؛ سپس قسمت‌های اضافی آن را برش کنید تا یکی از دیوارهای پل آماده شود. طرح آماده را روی مقوای دیگر بگذارید و دور آن‌را خط بکشید. این خطوط را برش کنید تا کاپی دیگر به همین طرح و اندازه آماده شود. به این ترتیب دو دیوارۀ اصلی پل آماده می‌شود. برای سطح بالای پل از مقوای نازکتر استفاده کنید. عرض آن را متناسب با اندازۀ عرض پل و طول آن را به اندازۀ طول پل در نظر بگیرید. مقوا را به اندازۀ مناسب برش دهید. دو لبۀ مقوا را به لبه‌های بالایی دیوار پل بچسپانید تا کار دستی شما آماده شود. می‌توانید پل خود را بر روی یک مقوای ضخیم بچسپانید و آن را به دلخواه خود رنگ‌آمیزی کنید. در صورت تمایل، می‌توانید اطراف پل خود را با سنگ‌ها و ساقه‌های درختان تزیین کنید و زیر پل را مانند آب دریا نقاشی کنید.

(تصویر ۳) یک کاردستی از ساختمان پل

تمرین

با استفاده از مقواهای ضخیم و نازک یک پل زیبا بسازید.

درس ۱۵

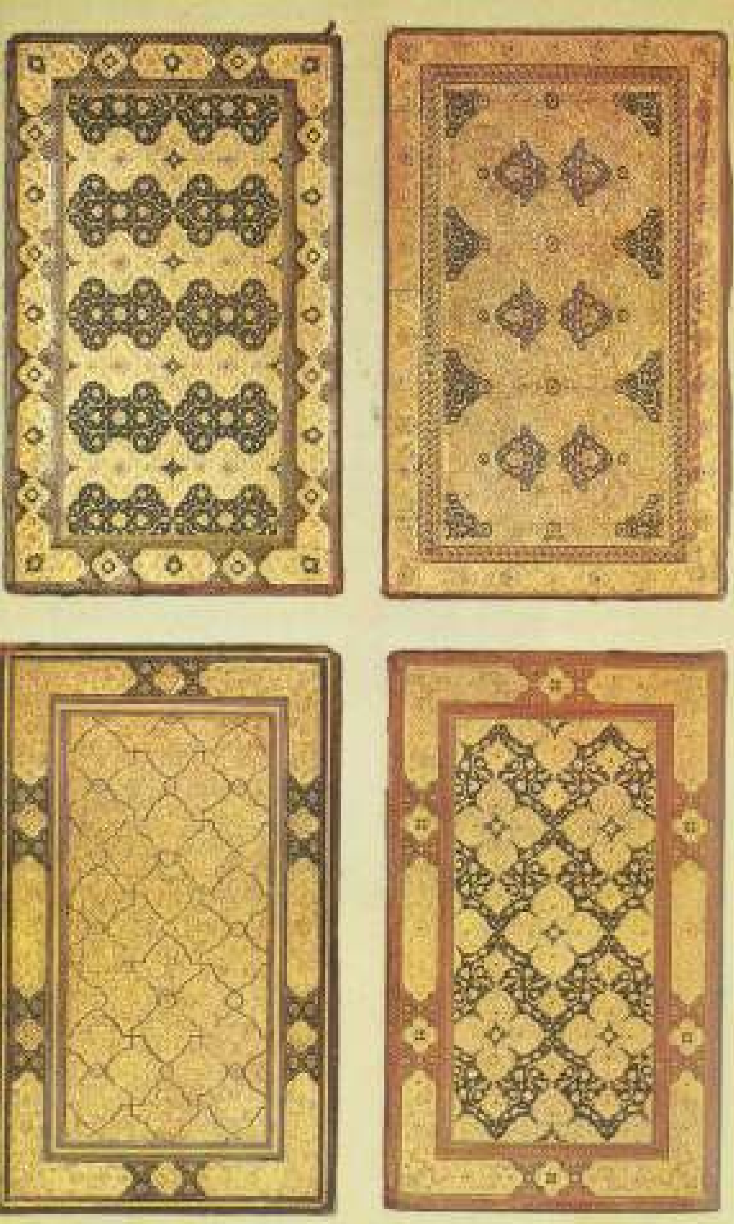
آشنایی با هنرهای اسلامی

(تصویر ۱) تذهیب با خوش‌نویسی بسم‌الله الرحمن الرحیم

پیغمبر اکرم ﷺ فرموده: «اِن الله کتب الاحسان علی کل شیءٍ» یعنی کمال یا زیبایی شی در حمد و ثنای آن از پروردگار است. به عبارت دیگر، ما نمی‌توانیم کمال هیچ شی را به دست آوریم جز این‌که بدانیم چگونه آن شی می‌تواند آیینهٔ صفت خداوند جل‌جلاله باشد.

در تفکر اسلامی، هنر، روشی برای کمال بخشیدن به مواد و اشیا است. هر شی یک صورت ظاهری دارد و یک جنبهٔ درونی که هنرمند مسلمان باید به هر دوی آن بیندیشد. استفاده از بهترین تناسبات در طراحی، ظرافت در ساخت و زیباترین تزیینات برای ساختن هر شی، عالم ماده را به عالم روح پیوند می‌دهد.

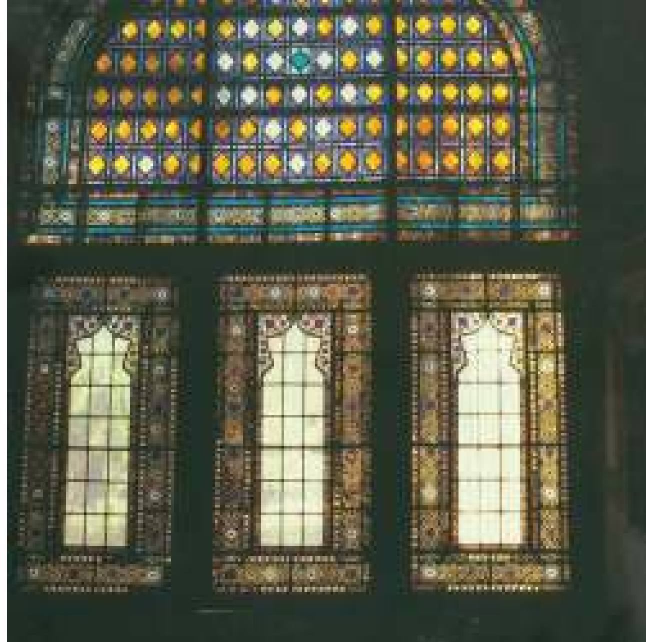
(تصویـر ۲) چهـار تک جلد جدا شـده چرم روی مقـوا، طلاکوبی با قالب مهر و نقاشـی طلایی، «راجپوتانا»، هند، قرن دوازدهم هجری.

زیبایی و سودمندی (کارآمدی) دو صفت مهم برای بیان اشیا، ابزار، ادوات و آثار گوناگون در هنر اسلامی است.
از این نظر، آثار هنری سرزمین‌های اسلامی، یکسانی و وحدتی را نمایان می‌کند که فراتر از مرزهای جغرافیایی آن‌ها است.
هنـر سـاختن اشـیای زیبـا و ظریـف از جنس‌هـای مختلف صنایـع ظریفه و هنر های‌زیبا را در کشـورهای اسـلامی به وجـود آورد و دارای شـهرت جهانی ساخت.
در اغلـب ایـن آثار سراسـر سـطوح بـا نقش‌هـای زیبـا و خطوط اسلامی پوشانده شده اسـت. نقش‌هـای تزیینـی که ابتدا برای زینت بخشـیدن به سـر سـوره‌های قرآن مجید بـه کار می‌رفت به مرور زمان کامل شـد و تذهیـب «زر نگاری» نام گرفت؛ سـپس این نقش‌های در کاشی‌کاری و قالین‌بافی به کار گرفته شـد و برای تزیین سطوح اشیا در هنرهای مختلف؛ مانند: جلدسازی، فلزکاری، کلالی، کندن‌کاری روی چوب، معرق کاری چوب، شبکه‌کاری، کندن کاری روی سنگ (حکاکی)، خطاطی روی سنگ، سوزن‌دوزی و...

استفاده شده است.

در اغلب سطوح تزیینی دو بخش حاشیه و متن وجود دارد که سطح هر کدام با نقوش‌های مختلف،کتیبه‌های خوش‌نویسی یا ترکیبی از نقوش‌های و خطوط خوش‌نویسی آراسته می‌شود. در مرکز، نقش مرکزی به شکل دایره طراحی می‌شود که با نقوش‌های تزیینی آراسته شده و گاه در هر یک از چهار گوشهٔ سطح اصلی طرح، $\frac{1}{4}$ آن تکرار گردیده است. این نقش مرکزی را «شمشه» یا «نارنج» و $\frac{1}{4}$ آن را «گوشه» می‌نامند. گاه فاصله میان شمشه و گوشه‌ها با نقوش‌های تزیینی دیگری پر می‌شود. گاه متن با تکرار یک نقش پوشانیده می‌شود و حاشیه با نقش جداگانه‌یی تزیین می‌گردد.

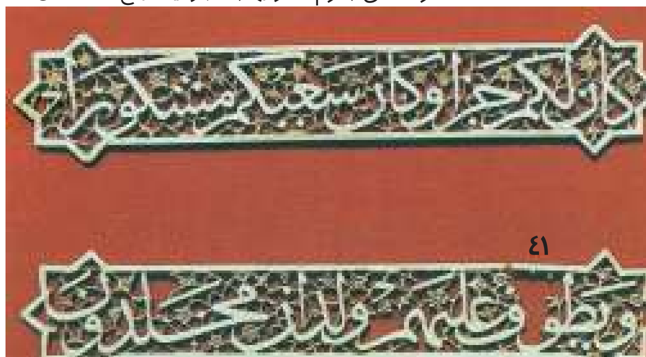
در طراحی ظروف اغلب برای هر یک از قسمت‌های ظرف، طراحی خاصی به کار گرفته می‌شود. ظروف گلی با تنوع زیادی ساخته می‌شوند و در هر یک از آن‌ها نقوش‌های تزیینی متناسب با شکل هر قسمت ظرف طراحی

(تصویر ۳) کلکین خانه، چوب شبکه کاری شده با شیشه‌های رنگی، اصفهان، ایران

(تصویر ٤) یکی از دروازه‌های آرامگاه منسوب به حضرت علی (کرم‌الله وجهه) در ولایت بلخ، افغانستان.

(تصویر ۵) کتیبه‌های مزار «شاه اسماعیل»، اردبیل، ایران

می‌شود.
ایجـاد هماهنگی میـان نقوش‌های و خطوط در هــر یــک از قســمت‌ها اهمیــت زیادی دارد. در آثــاری که نقوش‌ها به دیوار حجم آن‌ها پیاده می‌شــود؛ ایجاد رابطه مناســب میان قســمت‌های عقبــی و جلــو و کناره‌ها نیــاز به مهــارت زیــادی دارد. در آثاری که رنــگ در آن‌ها اهمیت زیــادی دارد؛ مانند: تذهیب، پارچه‌بافی، قالین‌بافی،کاشــی کاری و... هنرمنــد علاوه بر طراحــی نقش‌ها باید ترکیب رنگ‌هــای مناســب و هماهنگی بین آن‌ها را نیز در نظر داشــته باشد. هم ایجاد کند.

(تصویر ۶) پتنوس لعابی با تصویر اسکندر که به آسمان می‌رود، عراق، قرن ششم هجری.

(تصویر ۷) بخشی از تبرزین ترکی با کتیبه، استانبول، ترکیه، سده دهم هجری.

(تصویر ۸) قالینچهٔ تبریز، ایران، حدود ۱۳۰۰ هجری.

تمرین

۱- ویژه‌گی مهم آثار هنری اسلامی چیست؟
۲- یکسانی و وحدت هنرهای اسلامی چه دلیلی دارد؟
۳- در محل زنده‌گی شما چه آثاری از هنر اسلامی وجود دارد؟

درس

۱۶

ساختن قلمدان گلی

آیا تا به حال ساختن یک قلمدان را تجربه کرده‌اید؟

برای تهیهٔ قلمدان گِلی می‌توان از روش فتیله‌یی (لوله‌یی) اســتفاده کرد. در این روش فتیله‌های گلی به کمک دســت، آماده و بر روی

(تصویر ۱) سطح زیر ظرف و فتیله‌های گلی را آماده کنید.

یک زمینهٔ صاف که کف قلمدان است اضافه می‌شود.

برای شروع کار ابتدا کف ظرف را به شکل و اندازهٔ دلخواه آماده کنید؛ سپس دیوار قلمدان را از فتیله‌هایی به قطر یک سانتی‌متر و به طول محیط کف ظرف بسازید. اولین فتیله را به کف ظرف وصل کنید و بعد ردیف بعدی را بالای آن بگذارید و ردیف‌های بعدی را اضافه کنید. قلمدان را تا اندازهٔ نصف قلم بالا ببرید تا شکل آن کامل شود. برای استحکام بیشتر می‌توان محل اتصال فتیله‌های گلی را تراش داد و مرطوب (تر) کرد و با فشار انگشت به هم متصل ساخت. در پایان کار می‌توان سطح بیرون قلمدان را صاف‌کاری کرد. برای این‌که کار قشنگ‌تر و زیباتر شود، قلمدان خود را به رنگ‌های دلخواه رنگ‌آمیزی کنید.

(تصویر ۲) اولین فتیله را به سطح زیر ظرف وصل کنید.

(تصویر ۳) فتیله‌های بعدی را هم بگذارید تا بلندی قلمدان کامل شود.

(تصویر ۶) قلمدان را پس از خشک شدن به دلخواه رنگ‌آمیزی کنید و قلم‌های خود را در آن بگذارید.

(تصویر ۵) روی گل تر ،با فشار دادن ابزار و وسایل مختلف نقش دلخواه خود را رسم کنید.

(تصویر ٤) بیرون قلمدان را صاف‌کاری کنید.

تمرین

با استفاده از روش فتیله‌یی (لوله‌یی) یک قلمدان قشنگ و زیبا بسازید و آن را به دلخواه خودتان با نقوش‌های متنوع و رنگ‌های دلخواه تزیین کنید.

درس

۱۷

آشنایی با مینیاتور

چرا مینیاتوری‌های اسلامی شهرت جهانی دارد؟

اولین نقاشی‌های مسلمانان، مصورسازی کتاب‌های علوم طبیعی بود؛ پس از آن کم‌کم درکتاب‌های ادبی به خصوص دیوان اشعار شاعران بزرگ و بعضی از صحنه‌های داستان‌ها تصویر شد. محققان غربی به دلیل اندازهٔ کوچک و ظرافت زیاد این تصاویر، آن‌ها را مینیاتور می‌نامند. هنر مصور کردن کتاب نزد مسلمانان در طی چند قرن پیشرفت زیادی کرد و از نظر تنوع رنگ، اجزای متعدد تصویر، ترکیب‌بندی‌های مارپیچی و بیان مفاهیم اعتقادی به نهایت

(تصویر ۱) صفحهٔ‌یی از کتاب منافع‌الحیوان ابن بختیشوع: شیر نر و شیر ماده، مراغه، قرن هفتم هـ‌ق.

(تصویـر ۲) دیوان خواجـوی کرمانی: رزم هما و همایون، بغداد، ۷۹۹هـ‌ق.

(تصویر ۳) «هارون‌الرشید» در گرمابه اثر کمال‌الدین بهزاد، از کتاب خمسه نظامی، هرات، ۹۰۰ هـ.ق.

درجهٔ زیبایی و ارزش هنری رسید و شهرت جهانی یافت. نقاشانی که اشعار را تصویر می‌کردند، به مفاهیم اعتقادی که مضمون این اشعار بود توجه خاص داشتند. شعرای بزرگ، مضامین متنوع را به زبان شعر بیان می‌کردند، نقاشان هم با استفاده از شکل‌ها و رنگ‌ها به نحوی این اشعار را به تصویر می‌کشیدند که متناسب با موضوعات و مفاهیم مختلف باشد. به همین دلیل مینیاتور، نوعی نقاشی ذهنی است که به تقلید از طبیعت نمی‌پردازد؛ بلکه با ساده کردن شکل‌ها، تغییر رنگ‌ها و نمایش همزمان صحنه‌های مختلف، موضوعات گوناگون را به تصویر می‌کشد. در این آثار هنرمند جهانی را تصویر می‌کند که در آن سراسر نقاشی نورانی است، رنگ‌های بسیار درخشان، شکل‌ها بدون حجم در نهایت ظرافت و زیبایی، گل‌ها و گیاهان در نهایت شکوفایی و سرسبزی تصویر شده‌اند. فضا بدون عمق نشان داده شده و هیچ سایه‌یی در تصویر دیده نمی‌شود.

(تصویر ٤) ساختن کاخ خورنق، اثر کمال‌الدین بهزاد، از کتاب خمسه نظامی، هرات، ۹۰۰ هـ.ق.(۱۳/۳×۶۷/۸ سانتی‌متر)، پشت ورق ١٥٤، موزهٔ بریتانیا.

نقاشان بسیاری در شکل‌گیری و تکامل مینیاتوری اسلامی نقش داشته‌اند و بعضی از آن‌ها نقش مهم‌تری در شکوفایی مینیاتور داشتند که دیگران از روش کار و آثار آن‌ها تاثیر پذیرفته‌اند؛ مانند «جنیدالسلطان»، «کمال‌الدین بهزاد» و «سلطان محمد» که نمونه‌یی از آثار آن‌ها را در تصویر این درس می‌بینید.

(تصویر۵) جشن‌عیدفطر، اثر سلطان محمد، از دیوان حافظ، تبریز، ٩٤٢هـ.ق.

تمرین

۱- چه موضوعاتی را در این نقاشی‌ها می‌بینید؟ درمورد موضوعات نقاشی با هم گفتگو کنید.

۲- چه شکل‌ها و رنگ‌هایی در این تصاویرمی‌بینید؟ به رابطه میان شکل‌ها و رنگ در هنر نقاشی توجه کنید و در مورد آن‌ها با هم بحث و گفتگو کنید.

۳- در مینیاتور «جشن عید فطر» حرکت مارپیچی ترکیب‌بندی را پیدا کنید.

درس

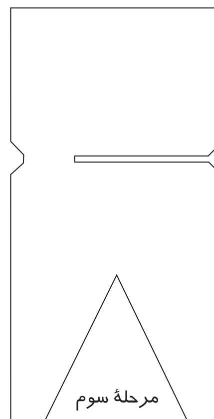

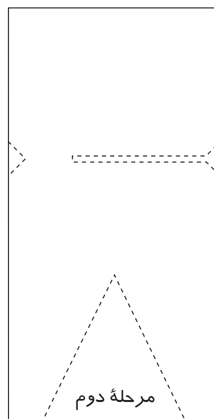
ساختن رحل قرآن کریم

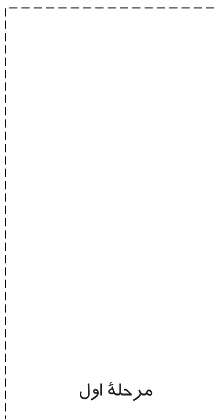
آیا تا به حال فکر کرده‌اید به دست خود یک رحل قرآن کریم بسازید؟

مسلمانان برای احترام به کتاب خداوند جل‌جلاله قرآن عظیم الشان، رحل‌های زیبا و مقبول می‌سازند تا هنگام تلاوت، قرآن پاک را در آن بگذارند. رحل قرآن را اغلب از دو صفحهٔ چوبی می‌سازند، که با هم بافت می‌خورد و به راحتی باز و بسته می‌شود. به این ترتیب رحل را هنگام قرائت قرآن کریم باز می‌گذارند و پس از پایان تلاوت، آن را جمع می‌کنند و در گوشه‌یی می‌گذارند تا جای کمتری را اشغال کند.

شما هم می‌توانید شبیه رحل‌هایی که هنرمندان از چوب می‌سازند با مقوای محکم تهیه کنید. برای ساختن یک رحل ساده ابتدا دو صفحهٔ مقوایی آماده کنید و آن‌ها را به شکل مستطیل طویل برش دهید؛ سپس با اندازه‌گیری دقیق طول مستطیل را به دو قسمت کوچک (برای

نگهداری قرآن مجید) و بزرگ (پایه رحل) تقسیم کنید. از این محل با قیچی یا تیغ برش، مقوا را ببرید و مراقب باشید که عرض مستطیل را تا انتها نبرید و قسمت کوچک از قسمت بزرگ جدا نشود؛ سپس در قسمت پایین پایه، یک مثلث عمودی رسم کنید و آن را هم برش دهید تا پایهٔ رحل زیباتر و مقاوم‌تر شود. پس از انجام این مرحله، دو صفحهٔ مقوایی را از محل برش عرضی به هم بافت دهید تا رحل آماده شود و بر روی زمین بایستد.

برای این‌که رحل شما زیباتر شود می‌توانید با کلام مقدس الله یا ادعیهٔ دیگر و دیزاین‌های زیبای اسلامی آن را تزیین کنید. این دیزاین‌ها را می‌توانید روی صفحهٔ‌های مقوایی به صورت سیاه و سفید یا رنگه بر روی دیوارهٔ بیرونی رحل رسامی یا نقاشی کنید. برای این کار باید دیوارهٔ بیرونی قسمت کوچک را از یک طرف و دیوارهٔ بیرونی قسمت بزرگ را از طرف دیگر نقاشی کنید تا وقتی دو صفحهٔ را به هم بافت می‌دهید، دیواره‌های بیرونی رحل تزیین شده باشند؛ پس از خشک شدن رنگ‌ها می‌توانید قرآن پاک را در رحل دست ساختهٔ خود قرار دهید و آن را تلاوت کنید.

تمرین

۱- تا به حال چند نوع رحل قرآن دیده‌اید؟ آن‌ها از چه موادی ساخته شده‌اند؟ آیا بر روی دیوارهٔ رحل‌ها تزییناتی وجود دارد؟ این تزیینات چگونه اند؟

۲- چه روش‌های دیگری را می‌توان برای اتصال دو دیوارهٔ رحل به کار برد؟

۳- یک رحل مقوایی بسازید و به دلخواه خود دو دیوارهٔ آن را طراحی و تزیین کنید و به روش دلخواه، دیواره‌ها را به هم اتصال دهید.

درس

۱۹

آشنایی با هنرمندان افغانی

از هنرمندان افغانی چه کسانی را می‌شناسید؟ هر یک از آن‌ها در کدام رشته‌های هنری فعالیت دارند؟

استاد محمد سعید مشعل

حاجی محمد سعید «مشعل» فرزند محمود «غوری» در سال ۱۲۹۵ هـ. ش. در قریه «تیوره» و لسوالی ولایت غور متولد گردید.

استاد مشعل که در خانواده‌یی هنرپرور بزرگ شده بود در زمان جوانی به فعالیت‌های هنری متوجه شده و سعی داشت که مکتب استاد کمال‌الدین بهزاد را زنده کند. استاد بر علاوهٔ مینیاتوری در تذهیب‌کاری نیز یکی از عالی‌ترین اشخاص به شمار می‌رفت. استاد در مینیاتوری ابتکارات خوبی نموده است؛ زیرا او دارای اسلوب و روش به‌خصوص بود و از جملهٔ پیروان مکتب استاد کمال‌الدین بهزاد محسوب می‌شود. این استاد شاگردان زیادی را پرورش داده

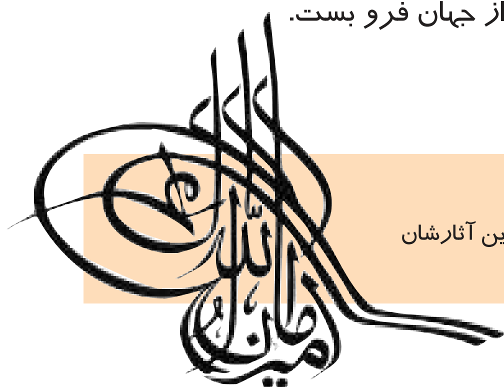

و مصدر خدمات شـایان هنری شـده اسـت. موصوف به تاریخ دهم دلو ۱۳۷۶ هــ. ش. چشـم از جهان بسـت و راهی دیار ابدی شد.آثار وی در گالری ملی مربوط به وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانسـتان در شهر کابل و تالارهای دولتی کوثر و منازل شخصی مردم نگهداری می‌شود.

استاد عزیزالدین وکیلی پوپلزایی

استاد در ۱۶ سنبله ۱۲۹۷ هــ. ش. در چهاردهی کابل متولد گردید. نامبرده که به نام «خطاط هفت قلمی» شهرت داشت به خاطر ترکیب خطاطی به شیوه‌های ابتکاری و گوناگون هنر نقاشی و رسامی بدون شک از جمله نقاشان بلند آوازهٔ افغانستان عزیز به شمار می‌رفت. کارکردهای ظریف و نفیس نقش و نگارهایی که در نوع خود یگانه‌اند؛ همچنین تزیینات حاشیه و متن بسیاری از تابلوهای استاد وکیلی، مهم‌ترین پدیده‌های هنری در افغانستان می‌باشد. او علاوه به کارهای هنری‌اش کتاب‌های زیادی را در مورد هنر خط و مسایل تاریخی تحریر نموده است. استاد در اوایل سال ۱۳۷۶ چشم از جهان فرو بست.

تمرین

در ولایات خودتان کدام هنرمندان را می‌شناسید؟ از مهم‌ترین آثارشان نام بگیرید.

درس

۲۰

آشنایی با هنرهای افغانی

پشت یک قالین را به دقت نگاه کنید و ببینید که تار و پود آن چگونه با گره‌های کوچک با هم وصل شده است؟

در روی قالین چه می‌بینید؟ نقش‌های رنگین قالین چگونه با گره‌های متعدد ایجاد شده‌اند؟

هنگامی که روی قالین می‌نشینید و یا نماز می‌خوانید چه احساسی دارید؟

بسیاری از رشته‌های هنری در افغانستان هزاران سال قدامت دارد.

اگر چه یک جنبهٔ تولید آثار هنری برطرف کردن نیازهای انسان

است، طراحی دقیق، ظریف ساختن و به‌کار‌گیری تزیینــات مختلــف، ذوق هنرمنــدان نســل‌های مختلــف این مرز و بوم را در طول تاریخ نشــان می‌دهــد. ذوق هنــری مردم بــه تکه‌ها رنگ و نقش می‌بخشــد، فرش‌های نرم و لطیف و زیبا می‌بافد، بناها را با کتیبه‌های آیات متبرک قرآن مجید زینت می‌دهد، ظروف سفالی و فلزی را با ظرافت می‌آراید، دروازه‌ها، منبرها و رحل‌های چوبی را تزیین می‌کند، ابزارها و وســایل مورد اســتفاده را زینــت می‌دهد، تا انســان هر لحظه با ظرافت و زیبایی ســر و کار داشــته باشــد. از گذشــته تا امروز مردم هنگام تهیۀ وسایل مورد نیــاز خود به آن طــرح و نقش و رنگ زده‌اند تا بر زیبایی آن بیفزایند. امروز هم تهیۀ پوســتین، ساخت ظروف سرامیک، بافت قالین‌های زیبا و... در بخش‌های مختلف کشــور ادامه دارد و افراد زیادی به این صنایع مشغول استند.

همان‌گونــه که حفــظ و نگهداری آثــار هنری و تاریخی اهمیــت زیــادی دارد، انتقال روش‌های طراحی، ســاخت و اجرای تزیینــات در هنرهای مختلف به نســل‌های بعدی بــرای حفظ و تداوم آن‌ها ضرورت مبرم است.

علاوه بر جنبۀ هنری و فرهنگی صنایع دستی، تولید آثــار مختلف و عرضۀ آن بــه بازارهای داخلی و خارجی، از نظر اقتصادی اهمیت زیادی دارد. در نقشــۀ افغانســتان به مراکز عمدۀ صنایع دستی و هنرهای گوناگون توجه کنید. در هر یک از ولایات افغانستان مردم به هنرهای مختلف می‌پردازند و آثار صنایع دستی متنوعی تولید می‌کنند؛ به طور

مثال: در کابل فعالیت‌ها در رشته‌های معماری، نجاری، آهنگری، فلزکاری، مسگری، زرگری، کندن‌کاری، سنگ‌تراشی، کلالی، شبکه‌کاری، نقاشی، قالین‌بافی، خامک‌دوزی، موره دوزی، سبدبافی و... وجود دارد در شهرهای دیگر نیز هنرهایی؛ چون: تکه‌بافی، ابریشم‌بافی، شال‌بافی، انواع روش‌های گلدوزی و تزیین تکه‌ها؛ مانند: موره‌دوزی، خامک‌دوزی، ساخت ظروف گلی، سفالی، کلالی، لاجوردکاری، ریخته‌گری از چُدن، مس و برنج ، تراشیدن ظروف سنگی متداول است.

یکی از تولیدات هنری که از ظرافت خاصی برخوردار است شیشه‌سازی در هرات است. بعد از ذوب شیشه‌های شکسته و بیکاره و مخلوط کردن رنگ‌های متنوع انواع گیلاس‌ها و ظروف تزیینی را با دست و آتش تولید می‌کنند که در بازارهای اروپا و امریکا راه خود را باز کرده است.

اگر چه آثار این رشته‌ها در اغلب شهرهای افغانستان دیده می‌شود و مشابهت‌های کلی میان صنایع‌دستی در نواحی مختلف وجود دارد؛ ولی ویژه‌گی نقش‌ها، رنگ‌ها و شیوه‌های تهیهٔ آن‌ها در شهرهای مختلف متفاوت است. ذوق و ابتکار هنرمندان در هر ناحیه باعث می‌شود که روش طراحی و ساخت آثار، ویژه‌گی خاص پیدا کند. تغییراتی که هنرمندان دوره‌های تاریخی مختلف در نحوهٔ تهیهٔ آثار به وجود آورده اند، باعث تحول و تکامل رشته های مختلف هنری شده است. به دلیل همین تحولات است که امروزه رشته‌های صنایع دستی به کمال رسیده‌اند و در زمینهٔ هنر آثار ارزشمندی تولید می‌شود. مانند سرامیک استالف که مشهورترین سرامیک افغانستان است و در شهرهای مختلف؛ بازار فروش خوبی پیدا کرده است.

تمرین

۱- در جایی که شما زنده‌گی می‌کنید کدام صنایع دستی وجود دارد؟
۲- شما در کدام رشته‌های هنری مهارت دارید؟
۳- به کدام یک از هنرهای افغانی علاقه دارید؟
٤- آیا می‌توانید مفکورهٔ جدیدی برای طراحی و ساخت رشته‌های هنری مورد علاقه خود ارائه دهید؟

آشنایی با موزیم‌های ملی افغانستان

موزیم مزار شریف

موزیم مزار شریف سابقهٔ طولانی دارد؛ چون در زمان‌های مختلف پادشاهان و شخصیت‌های با نفوذ دیگر که از این مرقد منسوب به حضرت‌علی کرم‌اللهٔ‌وجهه زیارت می نمودند تحفه‌های ظریفی را به آن اهدا می‌کردند. تحایف و هدایا در یکی از اتاق‌های روضه شریف نگهداری می گردد. موزیم مزار شریف بر علاوهٔ آن‌که اشیا و تحایف قیمت بها را دارا است از لحاظ داشتن مسکوکات و کتاب‌های نایاب به خصوص کتاب‌های نسخهٔ خطی «مخطوطات) از جمله نسخهٔ خطی قرآن عظیم‌الشان و بعضی از تفاسیر قرآن عظیم‌الشان دارای اهمیت و ارزش زیاد است.

در هرات یک موزیم شخصی نیز وجود دارد که به نام موزیم سلطانی یاد می‌شود در این موزیم آثار گران‌بهای تاریخی زیادی وجود دارد.

موزیم هرات

در حدود سال‌های ۱۳۰۲ هـ. ش. یا ۱۳۰٤ هـ. ش. موزیم هرات تأسیس گردید و در سال ۱۳۱۰ هـ. ش. این موزیم به اداره شاروالی شهر هرات سپرده شد و در سال ۱۳۱۲ هـ.ش. به اساس هدایت شاروالی هرات، به تعمیر هوتل پارک انتقال داده شد و در آن‌جا آثار و اشیایی که وجود داشت به نمایش گذاشته شد. اکثر آثار موزیم هرات با بودجهٔ شاروالی هرات خریداری گردیده و تعدادی از این آثار در حفریات «هدهٔ بگرام» کشف شده بود از جانب موزیم کابل به گونهٔ تحفه به موزیم هرات در سال ۱۳۲۵ هـ. ش. تسلیم داده شد.

موزیم میمنه

پس از کشف تصادفی سکه‌های مسی مربوط به دورهٔ غوری‌ها در یکی از تپه‌های تاریخی شهر میمنه در سال ۱۳۳۵ هـ . ش. زمینهٔ ایجاد یک موزیم را در شهر میمنه ولایت فاریاب به میان آورد تا آثار و اشیای قدیمی در آن نگهداری شود با تلاش مدیران مختلف موزیم میمنه در مدت کم صاحب مجموعهٔ مناسبی از آثار قدیمی گردید و نمایشات آن در سال ۱۳۳۶هـ.ش.آغاز شد. آغاز نمایشات چنان دلچسپ بود که تعداد زیادی مردم میمنه آثار قیمتی و تاریخی خویش را به گونهٔ تحفه به موزیم دادند.

فهرست منابع / صنف هشتم

۱- رهنمـای تدریـس نقاشـی بـرای کـودکان و نوجوانـان، غـلام محی الدین شـبنم غزنوی، ۱۳۸۰

۲- راهنمـای درس هنـر بـرای معلمـان پایه‌هـای اول، دوم، سـوم ابتدایـی، کد ۵۳/٤، ۱۳۸۵

۳- اصول و مبانی هنرهای تجسمی، دکتر محمدحسین حلیمی

٤- مبانی هنرهای تجسمی، فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۸/۲۱، ۱۳۸۶

۵- آشنایی با هنرهای تجسمی، فنی وحرفه‌یی، کد ۳۵۸/۳۷، سال ۱۳۸۶

۶- طراحی۱ فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۹/۹۲، ۱۳۸۱

۷- هندسه نقش‌ها۱، فنی وحرفه‌یی، کد ٤۸۵، ۱۳۸٤

۸- کارگاه طراحی نقش‌ها سنتی ۱، فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۹،۱۳۸۶/۷۷

۹- کارگاه چاپ دستی، فنی وحرفه‌یی، کد ۳۵۸/۲۰، ۱۳۸٤

۱۰- مقدمه‌یی بر هنر کاشیگیری ایران، محمد یوسف کیانی و فاطمه کریمی و عبدالله قوچانی، موزه رضاعباسی، ۱۳۶۲

۱۱- دایره المعارف هنر، رویین پاکباز، انتشارات فرهنگ معاصر

۱۲- هنر اسلامی، ارنست کونل

۱۳- زبان و بیان هنر اسلامی، تیتوس بوکهارت

۱٤- آشنایی با صنایع دستی ایران ۱،فنی وحرفه‌یی، کد ۳۰/ ۳۵۹، ۱۳۷۸

۱۵- سـیری در صنایـع دسـتی ایـران، بـه اهتمـام احمـدآرام، انتشـارات بانـک ملی ایران، تهران، ۱۳۵۶

۱۶- علم در اسلام، به اهتمام احمد آرام، انتشارات سروش، تهران،۱۳۶۶

۱۷- هنر خوشنویسی ۱ و ۲، کد ۲۰٤/۵

۱۸- خوشنویسی و فرهنگ اسلامی، آن ماری شیمل، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۸

۱۹- تارخ خط و نوشته‌های کهن افغانستان، عبدالحی حبیبی

۲۰- نقاشی ایران، بازیل گری، انتشارات عصر جدید، تهران، ۱۳۶۹

۲۱- نگاهی به هنر نقاشی ایران، دکتر اکبر تجویدی، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۷۵

۲۲- کارگاه هنر۱، پیش دانشگاهی، کد ۵۹٤، ۱۳۸۶

۲۳- سیرهنر در تاریخ ۲، پیش دانشگاهی، کد ۵۹٤/۸، ۱۳۸۶

۲٤- فشرده تاریخ افغانستان، فاروق انصاری، مرکز مطالعات، کابل، ۱۳۸۳

۲۵- موزیـم‌شناسـی و سـیر موزیم‌هـا در افغانسـتان، دیپارتمنـت ائنوگرافـی و باستان شناسی، پوهنحی علوم اجتماعی، پوهنتون کابل، پوهندوی محمد رسول باوری، کابل، ۱۳۷۵